

Olga Ivanova

SOVITTELU ON OPPIMISPROSESSI

Opinnäytetyö

Kajaanin ammattikorkeakoulu

Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala

Oikeudelliset opinnot

Syksy 2011



Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma
Tekijä(t) Olga Ivanova	
Työn nimi Sovittelu on oppimisprosessi	
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot Oikeudelliset opinnot	Ohjaaja(t) Sanna-Maria Klemetti Toimeksiantaja
Aika Syksy 2011	Sivumäärä ja liitteet 40
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää miten sovittelutoimintaa voi hahmotella oppimisprosessina. Mitkä tekijät sovittelussa vaikuttavat ihmisten oppimiseen ja kehittymiseen.</p> <p>Työn tavoitteena oli saada valmiiksi selkeä perehdyttämisopas sovittelijatoiminnan aloittelijoille ja pohdinta-aineistoa kokeneille sovittelijoille.</p> <p>Työ on toteutettu tutkimalla aiheeseen liittyvä kirjallisuutta, sovitteluun liittyvää lainsäädäntöä ja muita lähteitä. Tutkimusmenetelmänä on laadullinen tutkimus.</p> <p>Työn teoria on jaettu osiin, josta osa on sovittelun sopimukseen tekoon liittyvä, osa on sovittelun vuorovaikutusprosessiin liittyvä. Työssä on käyty läpi sovitteluprosessi sovittelijoiden ja asiakasnäkökulmasta. Lisäksi on käyty läpi sovittelutoiminnan keskeiset periaatteet sovittelulain näkökulmasta sekä mietitty erilaisia oppimisteorioita ja muita sovitteluun liittyviä kysymyksiä.</p> <p>Kaikki oppimisteoriat tukevat omalla tavallaan sovittelijan tehtävää. Sovittelijan täytyy itse valita parhaiten tilanteeseen ja tapaukseen sopiva teoria tai ohjaustyyli.</p> <p>Jokaisella oppijalla tai asianosaisilla on oma tapansa oppia ja saada informaatiota vastaan. Siinä oppija nähdään aktiivisina toimijana joka pystyy vaikuttamaan tyydyttävään lopputulokseen tai passiivisena toimijana jota sovittelijan täytyy ohjata eri ohjaustyyliä käyttämällä.</p> <p>Sovitteluprosessissa restoratiivinen oppiminen ja restoratiivinen ohjaus on korjaavaa ja parantavaa. Se voi olla paras oppimismalli oppimisprosessiin sovittelutoiminnassa. Restoratiivinen oikeuden käsite otetaan käyttöön tulevaisuudessa useammalla alalla.</p>	
Kieli	Suomi
Asiasanat	Sovittelu, oppimisprosessi.
Säilytyspaikka	<input type="checkbox"/> Verkkokirjasto Theseus <input type="checkbox"/> Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Business Administration
Author(s) Olga Ivanova	
Title Mediation is a process of learning.	
Optional Professional Studies Law Studies	Instructor(s) Sanna-Maria Klemetti
	Commissioned by
Date Autumn 2011	Total Number of Pages and Appendices 40
<p>The purpose of this study was to examine how mediation can outline the learning process, what factors in mediation influence people's learning and development.</p> <p>One aim was to complete a clear orientation guide of the mediator activity for beginners and reflection material for more experienced conciliators.</p> <p>The work was carried out by studying relevant literature on mediation-related legislation and other sources. The research method was qualitative research.</p> <p>The theory is divided into sections, some of which are associated with the mediation agreement-making, others with mediation as a part of the interaction process. The work studies the mediation process from the mediators' and the customer's point of view. In addition, the mediation key principles are discussed from the arbitration law perspective. Also, different learning theories and other issues related to mediation are reviewed.</p> <p>All the learning theories support the role of the mediator in a way. The mediator must choose the best theory and the most appropriate control style for each case.</p> <p>Every learner or the parties have their own ways to learn and receive information. Each learner can be regarded as an active participant who can have an influence on the satisfactory outcome, or a passive player in which case the mediator must take control by using different control styles.</p> <p>In reconciliation restorative learning and control are reactive and healing. It may be the best model for the learning process of mediation activities. The concept of restorative justice will be introduced in the future.</p>	
Language of Thesis	Finnish
Keywords	Mediation, learning process.
Deposited at	<input type="checkbox"/> Electronic library Theseus <input type="checkbox"/> Library of Kajaani University of Applied Sciences

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
2 SOVITTELU TOIMINNAN KESKEISET KÄSITTEET JA PERIAATTEET	4
2.1 SOVITTELU TOIMINNAN KEHITYS	5
2.2 MODERNIN SOVITTELU LIIKKEEN SUUNTAVIIVAT:	7
3 LAKI RIKOSASIOIDEN JA ERÄIDEN RIITA-ASIOIDEN SOVITTELUSTA.....	10
4 SOVITTELU PROSESSI.....	15
4.1 VUOROVAIKUTUS SOVITTELU PROSESSINA.....	18
4.2 SOVITTELU JÄN OMINAISUUDET	20
5 SOVITTELU OPPIMISPROSESSINA.....	22
5.1 SOVITTELU OSA KOULUN LÄHIYHTEISÖÄ.....	26
5.2 OPPIMISORIENTAATIO T	29
5.3 TIEDONHANKINTATYÖ T	31
5.4 OPPIMISEN OHJAAMINEN.....	33
6 YHTEENVETO	38
LÄHTEET.....	40

LIITTEET

OIKEUSOPILLISTA SANASTOA SOVITTELUN KANNALTA

Asianomistaja = rikoksen uhri eli sen loukatun oikeushyvän haltija, johon rikos on kohdistunut.

Asianomistajarikos = rikos, jossa syyte voidaan nostaa vain asianomistajan vaatimuksesta

Asianosainen = se oikeudenkäynnin osapuoli, jonka nimissä oikeutta käydään

Edunvalvoja = Henkilö, jonka holhoustoimesta annetun lain tai siihen perustuvan tuomioistuimen tai maistraatin päätöksen mukaan hoitaa päämiehensä omaisuutta tai siitä koskevaa erityistä asiaa (esimerkiksi kiinteistön myyntiä) ja edustaa päämiestä hänen omaisuuttaan ja taloudellisia asioitaan koskevissa oikeustoimissa. Edunvalvoja voi poikkeuksellisesti hoitaa myös päämiehen henkilöön liittyviä asioita (esimerkiksi päämiehen hoidon tai kuntoutuksen järjestämisestä).

Esitutkinta = Poliisin suorittama selvitys muun muassa siitä, onko tapahtunut rikos, missä olosuhteissa se on tapahtunut, keitä asia koskee, onko rikoksella aiheutettu vahinkoa tai mitä vaatimuksia asianomistajilla on. Esitutinnan valmistuttua asia toimitetaan syyttäjälle syyteharkinnan suorittamista tai rangaistusmääräyksen antamista varten. Esitutkintaa ei tarvitse suorittaa, jos asianomistajalla ei ole vaatimuksia ja kyseessä on kokonaisuudessaan ilmeisen vähäisenä pidettävä rikos, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.

Huoltaja = Henkilö, joka pääsääntöisesti edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa ja jolla on oikeus päättää näistä asioista. Huoltaja vastaa lapsen kehityksestä, kasvatuksesta ja hyvinvoinnista sekä tarpeellisesta valvonnasta ja huolenpidosta. Lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on tuomioistuimen päätöksellä määrätty. Lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta tai sitä ennen menee avioliittoon.

Rangaistusseuraamukset = Yleisiä rangaistuslajeja rikesakko, sakko, nuorisorangaistus, yhdyskuntapalvelu, ehdollinen vankeus, vankeus. (Sovittelu ei ole seuraamus, mutta se voi vaikuttaa seuraamuksia lieventävästi.)

Regressiooikeus (takautumisoikeus) = Esimerkiksi vakuutusyhtiöillä tietyissä erikseen säädettyissä tilanteissa on oikeus periä vahinkoa kärsineelle maksamansa korvaus vahingon aiheuttajalta. Yleisesti: velasta yhteisvastuussa muiden kanssa olleen velan maksaneella on oikeus vaatia muilta velallisilta heidän osuutensa velasta.

Rikos = Teko, joka on laissa säädetty rangaistavaksi.

Syyteharkinta = Rikosprosessin vaihe, jossa syyttäjä harkitsee esitutinnan jälkeen, nostaako syytteen vai ei.

Syyttämättäjättäminen = Pääsääntöisesti syyttäjän on nostettava syyte, kun on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.

1 JOHDANTO

”Totuus ei synny yksittäisen ihmisen päässä eikä sitä sieltä löydy, vaan se syntyy totuutta yhdessä etsivien ihmisten välillä heidän dialogisen vuorovaikutuksen prosessissa”

(Peavy 2006)

Opinnäytetyön aiheena on sovittelu oppimisprosessina. Tässä opinnäytetyössä keskityn sovittelutoimistojen tarjoamaan rikos- ja riita-asioiden sovitteluun. Kävin sovittelijan peruskurssin vuonna 2008, joten aihe kiinnostaa minua henkilökohtaisesti.

Ihmiset ovat aina riidelleet, sotineet sovittelleet ja tehneet rauhan. Sovittelu voi olla paras ratkaisu ihmissuhdeongelmien konfliktienratkaisuun. Olen aina halunnut vaikuttaa rauhan sekä yhteisymmärryksen syntymiseen. Haluan oppia kuuntelemaan muita ihmisiä ja ymmärtämään asioita uusista näkökulmista. Haluan oppia ihmisten sovittelua ja saada siitä hyötyä arkielämässä. Työn kautta haluan hahmotella itselleni laajempi kuvan sovittelutoiminnasta ja sovitteluun liittyvästä lainsäädännöstä.

Sovittelusta on olemassa paljon kirjallisuutta. Tutkimusmenetelmänä työssä on aineistolähtöinen eli laadullinen tutkimus. Tarkoituksena on perehtyä mahdollisimman moniin teoksiin sovittelutoiminnasta ja tutkia sovittelua oppimisprosessina. Tavoitteena saada valmiiksi selkeä perehdyttämisopas sovittelijatoiminnan aloittelijoille ja pohtia myös sellaista aineistoa, josta voi olla hyötyä kokeneille sovittelijoille. Erityistä huomiota työssä kiinnitetään siihen, miten sovittelutoiminta vaikuttaa ja mitä mahdollisuuksia sillä on antaa ihmisten haluun jatkuvaan oppimiseen ja kehittymiseen. Toivottavasti työ auttaa oppimaan tasavertaisuutta, yhteenkuuluvuutta, anteeksiantoa ja vastuullisuutta.

Aluksi työssä käydään läpi sovittelutoiminnan historiaa. Mietin lisäksi erilaisia oppimisteorioita ja sovitteluun liittyviä kysymyksiä. Käyn läpi sovittelutoiminnan keskeiset periaatteet sovittelulain näkökulmasta. Lopuksi kiinnitän erityistä huomiota koulusovitteluun ja pedagogisiin kysymyksiin.

2 SOVITTELUTOIMINNAN KESKEISET KÄSITTEET JA PERIAATTEET

Kansanvallan kehittäminen ja kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen vaativat, että konfliktikulttuuria muutetaan. Tärkeintä on itsensä ja muiden ihmisten arvostaminen. (Poikela 2010, 41.) Suomen perustuslaissa 14.§:n 3. momentissa lausutaan, että julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon ja julkisen vallan on turvattavaa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Sovittelussa ihmisellä on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Nykyinen perustuslakimme on säädetty myös perusoikeuksien osalta hyvin velvoittavaksi. Näin julkinen valta on velvollinen turvaamaan sen, että sovittelu toteutuu ensisijaisena riidanratkaisukeinona laajasti yhteiskunnan eri osa-alueilla. (SSF 2011.)

Sovittelu on vapaaehtoinen konfliktinhallintajärjestelmä, jossa puolueeton ulkopuolinen henkilö, sovittelija, auttaa riidan osapuolia erityisen sovittelumenettelyn avulla löytämään molempia osapuolia tyydyttävän ratkaisun. Sovittelija ei ratkaise osapuolten ongelmaa, vaan toimii sovinnon mahdollistajana (facilitator). Sovittelija ohjaa prosessia, jonka lopputuloksena asianosaiset itse löytävät ratkaisun. Hän ei ole passiivinen vetäytyjä, vaan aktiivinen kuuntelija. Sovittelija ei tuomitse, mutta huolehtii siitä, että sopimus on osapuolille kohtuullinen. Sovittelu on tulevaisuuteen suuntautuva toimintaa, jolla aktiivisesti etsitään pysyviä myönteisiä ratkaisuja. Sovittelu on oppimisprosessi. (SSF 2010.)

Sovittelu tuottaa oikeushyötyä, koska kaikki konfliktin osapuolet ovat siinä mukana. Sovittelu on henkilökohtainen ja luottamuksellinen; osapuolet löytävät itse ratkaisun, joka tuottaa kaikille etuja. Sovittelulla saadaan aikaan kestäviä ratkaisuja. Sovittelu lopettaa konfliktin ja sovittelu säästää aikaa ja kustannuksia. Sovittelu on oppimisprosessi, joka ehkäisee uusien konfliktien syntymisen. Sovittelu sopeuttaa ihmiset elämään toistensa kanssa. (Pehrman, Brunila, Domenici & Littlejohn 2001.)

Sovittelu käytössä laajasti yhteiskunnan eri osa-alueilla:

- Rikos- ja riita-asioiden sovittelu
- Työyhteisösovittelu
- Koulusovittelu
- Naapuruussovittelu
- Perhesovittelu

- Kansainvälinen sovittelu
- Ympäristöasioiden sovittelu
- Tuomioistuin sovittelu
- Suomen Asianajajaliiton sovittelu (SSF2010)
-

Pehrmanin ja Brunilan mukaan sovittelun teoria nojaa emansipatoriseen yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun. Sovittelun ideana on osallistaa ihmiset itse ratkaisemaan ongelmansa koulu- ja työyhteisössä, perheissä ja koko yhteiskunnassa. Sovittelu on uusi idea, uusi konfliktinratkaisukulttuuri ja sen avulla pyritään näkemään asioita toisella tavalla kuin aikaisemmin. Sovittelu on luova interventio koulu- ja työyhteisöjen, perheiden sekä koko yhteiskunnan toimintatapojen muuttamiselle osallistuvampaan suuntaan. Sovittelu perustuu siihen, että kansalaiset otetaan mukaan omien asioidensa käsittelyyn ja vältetään ulossulkemista, leimaamista ja vieraantumista. Sovittelu perustuu vahvasti osapuolten tarpeisiin eikä niinkään heidän laillisiin oikeuksiinsa. (SSF 2010.)

2.1 Sovittelutoiminnan kehitys

Moderni rikosten sovittelun kokeilutoiminta käynnistyi Yhdysvalloissa ja Kanadassa 1970-luvun alussa. Suomessa toiminta alkoi vuonna 1983 Vantaalla Suomen akatemian kokeilu- ja tutkimustoimintana. Vuonna 1986 Vantaan kaupunki vakinaisti sovittelutoiminnan osaksi kaupungin sosiaaliviraston työtä. Toiminta vakiintui ja laajeni vähitellen muillekin suuremmille paikkakunnille. (Iivari 2007, 9.)

Vuonna 1992 Helsingissä pidettiin ”Onko sovittelu tullut jäädäkseen seminaari”. Pian tämän jälkeen vaadittiin sovittelun aseman virallistamista ja lakisääteistämistä. Sovittelulaki saatiin Suomeen vasta vuonna 2005.

Ennen sovittelun valtakunnallistamista, sovittelua pyrittiin kehittämään ammatillisesti johdettuna vapaaehtoistoimintana. Varsinaisen sovittelun hoitivat yleensä tehtävänsä koulutetut vapaaehtoiset sovittelijat. Sovittelutoiminnan kehittämiseksi tarvittiin kuitenkin pysyvämpiä ratkaisuja. (Iivari 2007, 9-11.)

Sovittelussa painotetaan sen ennalta ehkäisevää vaikutusta samalla korostetaan sen soveltuvuutta nuoriin ja ensikertalaisiin rikoksenteijöihin. Joissakin kunnissa keskitytään esimerkiksi ainoastaan alle 18-vuotiaisiin rikoksenteijöihin. (Aaltonen 2008, 16.)

Sovittelua järjestetään kunnissa joko omana toimintana tai ostopalveluna muilta kunnilta tai yhdistyksiltä tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa. Sovittelutoiminta on yleistynyt kunnissa. Jo vuonna 1995 sovittelu saavutti noin 75% maamme väestöstä. Kajaanissa sovittelutoiminta alkoi vuonna 1988.

Suomen sovittelufoorumi ry (SSF) on vuonna 2003 perustettu modernin sovitteluliikkeen suomalainen yhteistoimintajärjestö. Foorumin hallituksen asiantuntijat ja heidän sidosryhmänsä edustavat koko sovittelutyön kenttää. SSF on vapaaehtoinen ja riippumaton kansalaisjärjestö, joka pyrkii osallistumaan ja vaikuttamaan yhteiskunnan kehittämiseen vahvistamalla kansalaisyhteiskuntaa ja parantamalla yhteiskunnan hyvinvointia sovittelun kautta. (SSF 2010.)

Suomen sovittelukäytännön mukaan sovittelua hoitavat alueelliset sovittelutoimistot. Aluehallintovirasto vastaa siitä, että sovittelutoiminta on järjestetty läänin alueella mahdolliseksi kaikille asukkaille alueesta riippumatta. Sosiaali- ja terveysministeriö johtaa, ohjaa ja valvoo sovittelutoimintaa maanlaajuisesti. Paikalliset sovittelutoimistot vastaavat vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutuksesta ja ohjaavat ja valvovat heitä tehtävissään. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Rikos- ja riita-asioiden sovittelukäsittelyyn tuotiin yhteensä 11 880 rikosta ja riita-asiaa vuoden 2009 aikana. Tapausmäärät kasvoivat edelliseen vuoteen verrattuna noin 7 %. Vuosittain soviteltavien tapausten määrässä on päästy hyvin uuden rikossovittelulain myötä asetettuun tavoitteeseen, joka oli noin 12 000 sovittelutapausta vuosittain. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) sovittelutoimistoilta keräämien tietojen mukaan rikoksiin liittyviä sovitteluja oli 11 604 tapausta ja riita-asioihin liittyviä sovitteluja 276 tapausta. Sovitteluun ohjatuista rikoksista oli väkivaltarikoksia noin 48 %.

Sovittelun piiriin on onnistuttu saamaan erityisesti nuoria rikoksen tekijöitä. Kaikista sovitte luun osallistuvista rikosten ja riita-asioiden tekijöistä vajaat puolet (47 %) oli alle 21-vuotiaita. Alle 15-vuotiaiden osuus oli noin 15 %. Sovittelun piirissä käsitellyt teot kohdistuivat selvästi aikuisväestöön. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

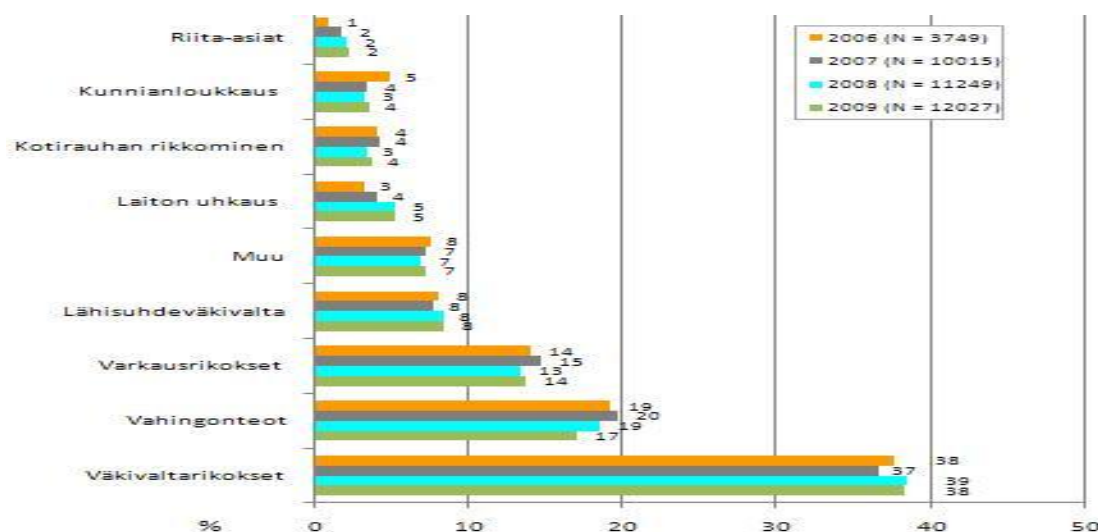
Nuorten näinkin suuri osuus rikosten sovittelussa ei ole sattumaa. Sovittelutoimintaa käynnistettäessä korostettiin, että sovittelun mahdollisuutta täytyisi tarjota erityisesti nuorille rikoksen tekijöille rikosseuraamusjärjestelmän vaihtoehtona. Vaihtoehtojen vähäisyys nuorten kohdalla rikosseuraamusvalikoimassa vaikuttaa siihen, että sovittelua halutaan kohdistaa tähän ryhmään. Viranomaisten näkemysten mukaan sovittelutoiminnalla myös pystytään vaikuttamaan nuoriin rikosentekijöihin, kun vaikutuksille alttiissa iässä oleva nuori kohtaa uhrinsa. Lisäksi alle 15-vuotiaiden ryhmän valikoitumista sovitteluun selittää tarve kohdistaa heihin ns. varhaisen puuttumisen periaatetta. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

2.2 Modernin sovitteluliikkeen suuntaviivat:

Moderni sovitteluliike on hahmoteltavissa seuraavasti.

Kouluihin perustetaan opintokokonaisuus, jonka sisältönä sovittelu, vuoropuhelu ja väkivallan ehkäisy. Työmarkkinakeskusjärjestöt luovat yhteisen työelämän sovittelujärjestelmä. Maahan luodaan toimiva tulevaisuuteen suuntautuva perhesovittelujärjestelmä sekä ympäristöasioiden käsittelyyn, luodaan perusmenettelyksi sovittelu. (Terveyden - ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Alla olevana kuviossa Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos on vuonna 2009 hahmotellut sovittelulle seuraavanlaisia suuntaviivoja.



Kuvio 1. Sovitteluun tulleet rikokset ja riita-asiat ajalla 1.6.–31.12.2006, 2007–2009.

Sovitteluun tulleiden rikosten kokonaismäärä kasvoi noin 7 % vuonna 2009. Rikossovittelu-tapausten kasvu näyttäisi keskittyneen lähinnä niihin toimialueisiin, joissa rikos- ja riita-asioiden sovittelutoiminta käynnistettiin uuden lain voimaan astumisen myötä 1.6.2006.

Rikostapausten määrällinen kasvu näyttää vähentyneen. Vuonna 2008 kasvua oli 14 %. Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain valmisteluvaiheessa arvioitiin, että vuositasolla käsittelyyn tuotaisiin noin 12 000 rikosta, kun toiminta ja viranomaisten välinen yhteistyö saataisiin hyvin järjestettyä. Tämä tavoite on lähes saavutettu, sillä vuonna 2009 tuotiin rikossovittelukäsittelyyn 11 604 rikostapauksen lisäksi 276 riita-asiaa.

Vuonna 2009 oli sovitteluun ohjatuista rikoksista noin 48 % väkivaltarikoksia (mukaan lukien lähisuhdeväkivalta). Törkeiden pahoinpitelyjen osuus kaikista väkivaltarikoksista oli 0,6%. Toiseksi eniten sovitteluun tuotiin vahingontekoja, joiden osuus sovitteluun ohjatuista rikoksista oli noin 18 %. Lähisuhdeväkivaltarikosten osuus kaikista sovittelukäsittelyyn esitetyistä rikoksista oli noin 9 % . Muiden tarkemmin erittelemättömien tapausten osuus oli noin 8 % . Muu tapaus -luokkaan kirjataan ne rikostapaukset, jotka eivät sisälly kyselylomakkeella esitettyjen rikosten luetteloon. Yleisimpiä esimerkkejä muu tapaus -luokassa ovat vammantuottamus, eläimen vartioimatta jättäminen, moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, liikenerikkomus tai järjestystä ylläpitävän henkilön vastustaminen. Luvut olivat suunnilleen samaa luokkaa vuonna 2009 kuin edellisenä vuonna 2008 käsittelyyn tuoduista rikoksista. Riita-asiat ei-

vät ole edellä mainituissa prosenttiosuuksissa mukana. Ennen sovittelutoiminnan käynnistymistä on toimistossa tehtävä päätös rikoksen soveltuvuudesta sovitteluprosessiin. Sovittelu käynnistettiin noin 69 %:ssa kaikista vuonna 2009 sovittelukäsittelyyn tulleista rikoksista (ml. lähisuhdeväkivalta). Keskeytyneiden rikossovittelutapausten osuus oli 11 %. Rikoksia ja riita-asioita sovitteli yhteensä 1 234 tehtävään soveltuvan koulutuksen saanutta sovittelijaa. Tämän lisäksi reservissä oli 365 sovittelijaa. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden määrä pysyi lähes samana kuin edellisenä vuonna. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Tapausten lähettäminen sovitteluun

sovittelussa” sivulla 4.). Vuoden 2009 aikana oli sovitteluun tulleista rikoksista 54 % virallisen syytteen alaisia, ja asianomistajarikoksien osuus oli 46 %. Asianomistajarikosten määrän osuus kasvoi vajaat 2 % verrattuna edelliseen vuoteen. Riita-asioita tuotiin sovitteluun yhteensä 276 kpl, mikä on noin 2 % osuus kaikista sovitteluun tulleista tapauksista. Sovittelun piiriin ohjattiin vuoden aikana kaikkiaan 22 264 henkilöä, joista tekijäksi epäiltyjä oli 13 030 ja asianomistajia Valtaosa eli 78 % rikoksista tulee käsittelyyn poliisilta. Poliisien sovitteluun lähettämien rikostapausten osuus kasvoi lähes 4 % vuodesta 2008. Syyttäjiltä sovitteluun ohjautui rikostapauksista 18 %. Syyttäjien rikossovitteluun lähettämien tapausten osuus pieneni vastaavasti noin 4 % vuodesta 2008. Sovitteluun tulleista rikoksista ainoastaan 0,2 % oli vanhempien lähettämiä. Vanhempien sovitteluun lähettämien rikostapausten osuus on yllättävän pieni, kun huomioi alle 15-vuotiaiden osuuden tekijöiksi epäillyistä (Ks. kappale ”Eri ikäryhmät 9 234. Tekijäksi epäillyistä 80 % oli miehiä ja 20 % naisia. Asianomistajista 62 % oli miehiä ja 38 % naisia. Sovitteluissa oli 100 oikeushenkilöä asianomistajana. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Sovittelussa tarkoituksena on käsitellä uhrille koituneita henkisiä ja aineellisia haittoja ja löytää kaikkia osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Sovittelun voi keskeyttää missä vaiheessa tahansa. Onnistuneesta sovittelusta kirjoitetaan sopimus, joka lähetetään myös poliisille tai syyttäjäviranomaiselle, riippuen siitä, mistä sovittelualoite on tullut. Osapuolet päättävät sopimuksen sisällöstä keskenään, sovittelija toimii vain kirjurina. Jos sovitaan korvausten maksamisesta joko rahalla tai työllä, kirjataan sopimukseen tarkkaan, milloin mikäkin maksuerä tai työsuoritus täytyy olla suoritettuna. Sovittelutoimisto tarkkailee sopimuksen täyttymistä. Sopimus voi johtaa joidenkin lievempien rikosten kohdalla siihen, että asian käsittely viranomaistaholla päättyy. Sovittelu voi johtaa myös syyttämättä jättämiseen, lievempään rangaistukseen tai tuomitsematta jättämiseen. (Oikeuslaitos 2009.)

3 LAKI RIKOSASIOIDEN JA ERÄIDEN RIITA-ASIOIDEN SOVITTELUSTA

Suomessa rikos- ja riita- asioita sovitteltiin pitkään ilman varsinaista lakia. Sovittelusta oli eri laissa vain hajanaisia mainintoja. Vasta vuonna 2006 tuli voimaan laki rikosasioiden ja eräiden riita- asioiden sovittelusta. Perinteisesti Suomessa on saanut sovittaa rikoksia niiden lajista ja vakavuudesta riippumatta, vaikka käytännössä nuorten tekemät ja lievät rikokset ovatkin sovittelussa korostuneet. (Poikela 2010, 117.)

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (myöhemmin sovittelulaki) annettiin 9.12.2005.

Laki tuli voimaan 1.1.2006. Lain mukaan sovittelua tuli olla saatavilla kaikkialla Suomessa 1.6.2006 alkaen. Lakia täydentää 12.4.2006 annettu valtioneuvoston asetus rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (267/2006, jäljempänä sovitteluasetus).

Sovittelussa noudatettavan menettelyn osalta sovittelulaissa säädetään sellaisista kysymyksistä, jotka ovat erityisen tärkeitä asiakkaiden oikeusturvan ja yhdenmukaisen kohtelun kannalta.

Sovittelulain mukaan rikosasioiden sovittelulla (*sovittelu*) tarkoitetaan maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Rikosasioiden sovittelu on maksuton palvelu, jossa rikoksesta epäilty ja rikoksen uhri voivat kohdata toisensa luottamuksellisesti puolueettoman sovittelijan välityksellä.

Asiakkaat voivat asuinpaikastaan riippumatta saada sovittelupalvelua laadukkaasti toteutettuna. Sovitteluun osallistuminen on osapuolille vapaaehtoista ja maksutonta. Sovitella voidaan virallisen syytteen alaisien rikoksien lisäksi myös asianomistajarikoksia. Asian käsittely ja ratkaisu poliisi- tai syyttäväviranomaisessa taikka tuomioistuimessa ei estä sovittelua. Viime kädessä sovittelutoimiston vastuuhenkilö arvioi tapauskohtaisesti, soveltuuko asia käsiteltäväksi sovittelussa. (Iivari 2007,16.)

Sovittelun onnistumisen kannalta on tärkeä, että osapuolet voivat luottaa sovitellussa esitettyjen asioiden jäävän vain sovittelumenettelyyn osallistuvien henkilöiden tietoon. Sovittelu-

menettelyä ei saa käyttää tietojen hankkimiseen vastapuolelta tulevaa oikeudenkäyntiä varten. Sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän on sovittelun kuluessa saanut tietää soviteltavana olevasta asiasta. Todistamiskielto väistyy, jos erittäin tärkeät syyt vaativat, että sovittelijaa kuulustellaan siitä. (Iivari 2007, 17.)

Sovittelu voi kohdistua myös sellaisiin riita-asioihin, joissa ainakin yksi osapuoli on luonnollinen henkilö. Muu kuin rikokseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta koskeva riita-asia voidaan kuitenkin ottaa soviteltavaksi vain, jos riita sen kohde ja asiassa esitetyt vaatimukset huomioon ottaen on vähäinen. Riita-asian sovitteluun sovelletaan osittain rikosasian sovitte-
lusäännöksiä.

Esimerkiksi kahden yhtiön väliset riidat rajautuvat sovittelun ulkopuolelle. Sovittelutoimisto arvioi, onko tietyn riita-asian käsittely rikosasioiden sovittelussa tarkoituksenmukaista.

Sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Ennen kuin osapuoli antaa suostumuksensa sovitteluun, hänelle tulee selvittää hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa. Osapuolella on oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa sovittelun aikana.

Alaikäisen henkilön on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Alaikäisen henkilön osallistuminen sovitteluun edellyttää lisäksi, että myös hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa suostuvat siihen. Vajaavaltaiseksi julistettu täysi-ikäinen henkilö voi osallistua sovitteluun, jos hän ymmärtää asian merkityksen ja antaa henkilökohtaisesti suostumuksensa sovitteluun.

Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi on erityinen suojan tarve. Jos rikosta ei voida sovittaa, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa soviteltavaksi. Esimerkiksi lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset tulee jättää sovittelun ulkopuolelle. Myös nuoriin lapsiin kohdistuneita pahoinpitelyrikoksia ei ole syytä sovittaa. Riita-asia voidaan ottaa soviteltavaksi, jos sen käsittelemistä sovittelussa voidaan pitää tarkoituksenmukaisena. Asian käsittely ja ratkaisu poliisi- tai syyttäjäviranomaisessa taikka

tuomioistuimessa eivät estä sovittelua. Sovitella voidaan niin virallisen syytteen alaisia rikoksia kuin asianomistajarikoksia.

Sovittelulaissa säädetään sovittelutoimiston sovittelumenettelyyn liittyvistä tehtävistä. Sovittelijalla pitää olla tehtävään sopiva koulutus ja hänen tulee hoitaa sovittelutehtävät sovittelutoimiston ohjauksen ja valvonnan alaisena. Sovittelutoiminnan vastuuhenkilön tehtävänä on vastata sovittelutoiminnan suunnittelusta, kehittämisestä ja asianmukaisesta toteuttamisesta sovittelutoimiston toimialueella sekä toimia tarvittaessa myös sovittelijana. Sovittelun ohjaaja on henkilö, jonka tehtävänä on ohjata ja valvoa sovittelijoiden toimintaa sekä toimia tarvittaessa sovittelijana.

Sovittelutoiminnan vastuuhenkilöllä ja sovittelun ohjaajalla tulee olla tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto. Erityisestä syystä tehtävään voidaan ottaa muukin henkilö, jolla on hyvä perehtyneisyys sovittelutoimintaan sekä sen suunnitteluun ja ohjaamiseen. Sovittelijana voi toimia henkilö, joka on suorittanut sovittelutoimintaan perehdyttävän koulutusjakson ja jolla muutoin on sellainen koulutus, taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää. Myös on määritelty täydennyskoulutuksen järjestämisestä.

Sovittelutoiminnan järjestämisestä aiheutuvat kustannukset korvataan valtion varoista. Valtion varoista maksettavan korvauksen yhteismäärä vahvistetaan vuosittain sellaiseksi, että se vastaa niitä kustannuksia, joiden arvioidaan keskimäärin aiheutuvan sovittelutoimistojen ylläpitämisestä, palvelujen asianmukaisesta tuottamisesta sekä sovittelutoimintaan osallistuville henkilöille tarkoitetusta koulutuksesta.

Sovittelulaissa säädetään asioiden ohjautumisesta sovitteluun. Sovittelua koskevan aloitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, poliisi- tai syyttäjäviranomainen taikka muu viranomainen. Jos rikoksesta epäilty tai rikoksen uhri on alaikäinen, myös hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Vajaavaltaiseksi julistettua täysi-ikäistä henkilöä koskevassa asiassa aloitteen sovittelusta voi tehdä myös hänen edunvalvojansa.

Vain poliisi- tai syyttäjäviranomaisella on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä, jos kyseessä on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen. Käytännössä rikosasiat ohjautuvat sovitteluun pääasiassa poliisin ja syyttäjän osoittamina. Nämä viranomaiset harkitsevat, millaisia rikoksia voidaan sovotella.

Kun sovittelutoimisto on ottanut asian soviteltavakseen, lain 16§:n mukaan sen tulee:

- 1) nimetä asiaa sovittellemaan sellainen sovittelija, joka soveltuu tehtävään kokemuksensa ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella eikä ole esteellinen hallintolaissa (434/2003) tarkoitetulla tavalla;
- 2) hankkia sovittelua varten tarvittavat asiakirjat osapuolten suostumuksella poliisi- tai syyttäväviranomaiselta, tuomioistuimelta taikka muilta tahoilta;
- 3) huolehtia tulkin tai kääntäjän hankkimisesta..;
- 4) sovittelun päätyttyä toimittaa poliisi- tai syyttäväviranomaisille salassapitoa koskevien säännösten estämättä tieto sovittelun kulusta ja lopputuloksesta. (Laki rikos- ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 16§.)

Sovittelijan tulee:

- 1) järjestää sovittelutapaamiset osapuolten kanssa;
- 2) sovittaa puolueettomasti ja kaikkia osapuolia kunnioittaen;
- 3) auttaa osapuolia löytämään keskenään heitä tyydyttävät ratkaisut rikoksesta sen uhrille aiheutuneiden henkisten ja aineellisten haittojen hyvittämiseksi;
- 4) antaa osapuolille tietoa saatavissa olevasta oikeusavusta ja muista palveluista;
- 5) laatia sovittelussa syntyneestä osapuolten välisestä sopimuksesta asiakirja ja varmentaa se allekirjoituksellaan; sekä
- 6) sovittelun päätyttyä toimittaa sovittelutoimistolle selostus sovittelusta. (Laki rikos- ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 17§.)

Sovittelu toimitetaan yleisön läsnä olematta. Osapuolten tulee osallistua sovitteluun henkilökohtaisesti. Sovittelutapaamisissa osapuoli saa käyttää avustajaa tai tukihenkilöitä, jollei se vaaranna sovittelun häiriötöntä kulkua. Jos osapuolena on alaikäinen henkilö, sovittelu tulee järjestää siten, että tällä on mahdollisuus saada tukea huoltajaltaan tai muulta lailliselta edustajaltaan. Huoltajan tai muun laillisen edustajan läsnäolo sovittelutapaamisessa voidaan kieltää vain, jos se on selvästi alaikäisen osapuolen edun vastaista. Alle 15-vuotiaan osapuolen

huoltajaa tai muuta laillista edustajaa ei kuitenkaan saa kieltää osallistumasta sovittelutapaamiseen.

Jos avustajan, tukihenkilön taikka alaikäisen osapuolen huoltajan tai muun laillisen edustajan osallistumisesta sovitteluun ei päästä yhteisymmärrykseen sovittelijan, sovittelun osapuolten ja alaikäisen osapuolen laillisen edustajan kesken, asiasta päättää sovittelutoimistossa sovittelutoiminnan vastuuhenkilö.

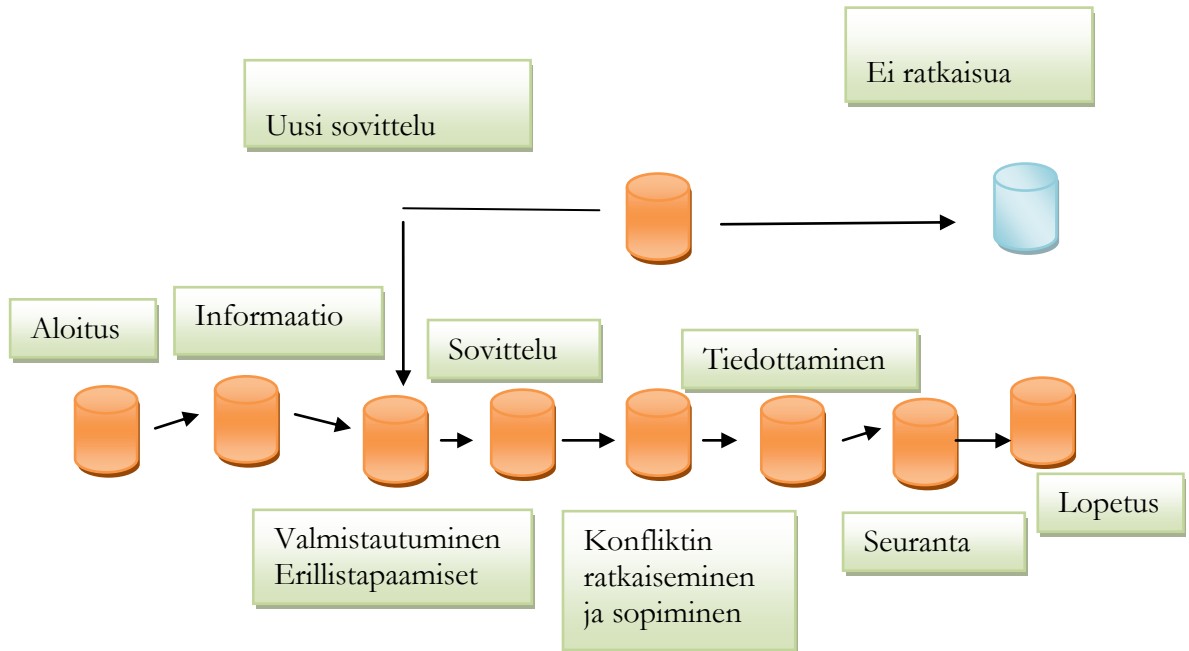
Sovittelija voi järjestää osapuolen kanssa sovittelutapaamisen myös muiden osapuolten läsnä olematta, jos osapuolet tähän suostuvat.

Sovittelutoimiston on 19§: n sovittelulain mukaan keskeytettävä sovittelu välittömästi, jos osapuoli peruuttaa suostumuksensa tai jos on syytä epäillä, ettei suostumus ole vapaaehtoinen. Sovittelu on keskeytettävä myös, jos on perusteltua syytä epäillä, ettei sovittelun osapuoli kykene ymmärtämään sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitystä, tai jos sovittelun jatkaminen on selvästi vastoin alaikäisen osapuolen etua.

Lisäksi sovittelulaissa säädetään osapuolia koskevasta vetoamiskiellosta. Sen mukaan sovittelun osapuoli ei saa ilman vastapuolen suostumusta saman asian myöhemmässä käsittelyssä vedota siihen, mitä vastapuoli on esittänyt sovintoon pääsemiseksi sovittelussa. Vetoamiskielto koskee vain sovittelussa esitettyjä tarjouksia ja vastatarjouksia sekä esimerkiksi rikoksesta epäilyn epäonnistuneessa rikosasian sovittelussa esittämää tunnustusta. Säännöksellä ei sen sijaan estetä vetoamista siihen sopimukseen, johon sovittelussa on päästy ja josta on laadittu erillinen asiakirja. (Iivari 2007, 18.)

4 SOVITTELUPROSESSI

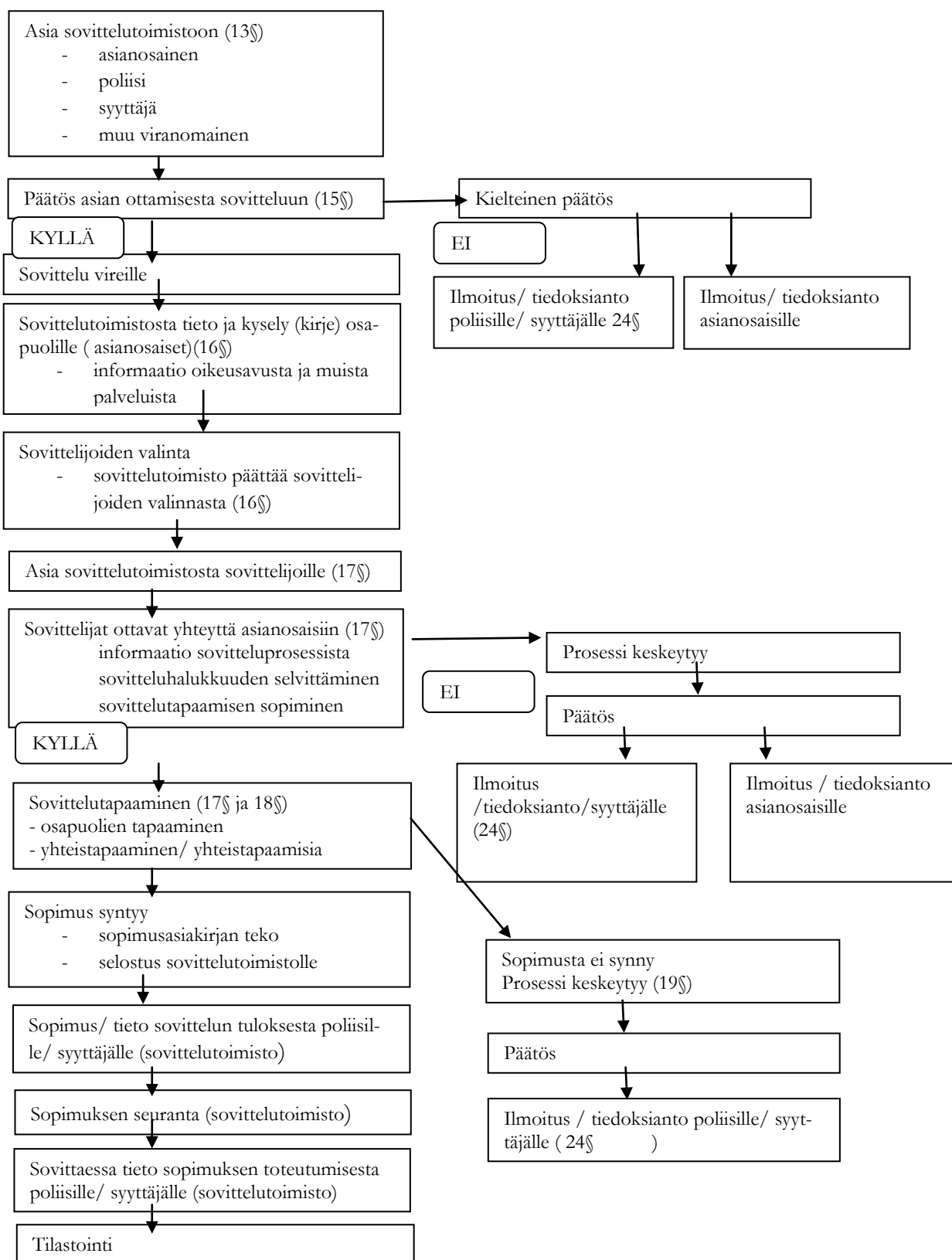
Kuviossa 2 on kuvaus sovitteluprosessista pääpiirteittäin sovittelijan näkökulmasta.



Kuvio 2. Sovittelun vaiheet sovittelijan näkökulmasta.

Sovinto on säädetty rangaistusta lieventäväksi seikaksi rikoslain yleisiä oppeja koskevien säännösten uudistamisen yhteydessä (laki rikoslain muuttamisesta 515/2003). Siksi on tärkeää paitsi turvata sovittelupalvelujen valtakunnallinen saavuus, myös huolehtia palvelujen laadukkuudesta sekä siitä, että sovittelussa noudatetaan yhdenmukaisia menettelytapoja, joissa sovitteluun osallistujien oikeusturva otetaan huomioon. Oikeusturvalla perustuslain 21 § mukaan tarkoitetaan siitä, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsittelyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä. Lailla turvataan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja oikeus hakea muutosta.

Kuviossa 3 on kuvattu sovitteluprosessin yksityiskohtainen eteneminen.



Kuvio 3. Sovitteluprosessi.

Sovitteluprosessi etenee siten, että saatuaan sovittelulähetteen poliisilta tai syyttäjältä koulutuksen saaneet ammattimaiset sovittelun ohjaajat arvioivat jutun soveltuvuutta sovitteluun ja

tarkistavat, ovatko riidan tai rikoksen osapuolet aikaisemmin olleet sovittelussa. Lisäksi arvioidaan sovittelun esteitä ja sitä, onko sovittelun jatkamiselle edellytyksiä. Sovittelun ohjaajat valikoivat juttukohtaisesti perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelussa on koulutetut juttukohtaisia erityisvaatimuksia. Myös tulkin tarve voi olla mahdollinen. Yleensä sovittelijoita on kaksi ja he toimivat nais- ja miespareina. Niissä tapauksessa, joissa lasten turvallisuus tai kasvuolosuhteet ovat vaarantuneet perhe- ja lähisuhdeväkivallan vuoksi tai muuten on lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuus, sovittelutoimisto tekee lastensuojeluilmoituksen, ellei poliisi ole jo sitä tehnyt.

Tutustuttuaan juttuun ja sen esitutkimateriaaliin sovittelijat ovat yhteydessä asianosaisiin ja sopivat heidän kanssaan erillistapaamiset, joissa sovitaan prosessin etenemisjärjestys. Lisäksi käydään läpi perustiedot sovittelusta ja sen oikeudellisesta merkityksestä ja arvioidaan edelleen sovittelun edellytyksiä ja esteitä. Erillistapaamisissa sovittelijoilla on mahdollisuus saada taustatietoja prosessuaalista diagnoosia varten, ja tiedot lisäävät myös sovitteluistuntojen sujuvuutta. Jos sovittelulle on edellytyksiä ja osapuolet ovat siihen edelleen halukkaita, heitä valmistetaan sovitteluun. Myös sovittelijat voivat keskeyttää sovitteluprosessin. Jos käy ilmi ettei sovittelulle ole edellytyksiä juttu palautuu syyteharkintaan. Käynnistynyt mutta keskeytynyt sovitteluprosessi ei ole välttämättä epäonnistunut, sillä jo erillistapaamisista voi olla osapuolille hyötyä.(Poikela 2010, 122.) Yhteistapaamisessa määritellään, miten vahingot pitäisi korvata ja vääryydet hyvittää. Sopimukseen pääsy ei ole itsetarkoitus. Yhtä tärkeä on itse prosessi, avun tarjoaminen, keskustelu ja mahdollisuus muutokseen. Osapuolten suostumuksella lähiyhteisö voi osallistua myös sovitteluprosessiin.

Yksi rikos voi johtaa korkeintaan yhteen sopimukseen. Vaihtoehtoina ovat joko syntyneet sopimukset, syntyneet osasopimukset tai se, että sopimusta ei syntynyt. Osasopimus tarkoittaa sitä, että rikoksista on päästy sovintoon osittain, tai osa osallistuneista on päässyt sopimukseen.

Hallintolain mukaan seuraavista päätöksistä voi valittaa.

- asian ottaminen soviteltavaksi
- sovittelun keskeyttäminen
- erimielisyyden ratkaiseminen avustajan, tukihenkilön taikka alaikäisen huoltajan tai edunvalvojan osallistumisesta sovitteluun

- asiakirjan salassapidosta päättäminen.

Sopimus voi syntyä vain silloin, kun molemmat osapuolet pääsevät riittävään yksimielisyyteen. Sen laatiminen on yleensä varsin yksinkertaista, kun ensin on käyty läpi kaikki osapuolia askarruttavat kysymykset.

Hyvän sopimuksen pitää sisältää seuraavat seikat:

- Sopimus ei ole itsetarkoitus ja siinä on sovittu vain siitä, mistä osapuolten välillä on mahdollista sopia.
- Sovitut asiat vastaavat osapuolten kykyjä ja mahdollisuuksia.
- Sopimus on kohtuullinen osapuolten kannalta ja perustuu vapaehtoisuuteen ja oikeaan tietoon.

Sopimuksen muodollisena kriteerinä on myös sopimuksen kohde ja muut selvästi kirjatut tunnistetiedot. Asiasisältö on määritelty yksiselitteisesti. Sopimuksesta ilmenee selvästi, mitä tapahtuu, jos sopimusta ei täytetä. Sopimus on asianmukaisesti päivätty ja allekirjoitettu. (Iivari 2007, 56.)

Sovittelu voidaan katsoa päättyneeksi, kun tiedetään, onko sopimus toteutunut. Sovittelun päättymisen vakuudeksi toimitetaan sovittelusopimus poliisille ja syyttäväviranomaiselle välittömästi sopimuksen allekirjoituksen jälkeen. Sopimukseen liitetään tieto siitä, onko sopimus toteutunut osittain tai kokonaan. Myös sopimuksen olennainen rikkominen on syytä ilmoittaa. Viranomaisella tulee olla oikeaa tietoa sovittelusta omaa päätöksentekoaan varten. On tärkeää, että sovittelu säilyy kaikissa vaiheissa luottamuksellisena, tasapuolisena ja puolueettomana. (Iivari 2007, 60.)

4.1 Vuorovaikutus sovitteluprosessina

Sovitteluprosessissa on ikään kuin kaksi osaa: sopimukseen kirjattava osa ja vuorovaikutukseen pohjautuva tunneosa, jota ei kirjata sopimukseen, mutta joka loppujen lopuksi usein ratkaisee sen, miten osapuolet arvioivat sovittelua jälkepäin. (Iivari 2007, 35.)

Sovittelu poikkeaa sekä rikosoikeudellisesta että terapeuttisesta lähestymistavasta. Sovittelussa on keskeistä rikos- tai riita-sian aiheuttaman ongelmatilanteen selvittäminen. Voidaankin

puhua ratkaisukeskeisestä lähestymistavasta. Tarkoituksena on, että osapuolet itse ovat ensisijaisesti vastuussa ratkaisusta. Sovittelussa ei pyritä hoitamaan tai parantamaan, mutta ei myöskään ratkaisemaan. Osapuolet kohtaavat toisensa sovittelijan läsnä ollessa sovittelutapaamisessa, jossa käydään läpi tapahtunutta ja sen seurauksia myös tunnetasolla. (Iivari 2007, 20.)

Sovittelu on vuorovaikutusprosessi. Siinä korostetaan osapuolten kohtaamista, henkilökohtaisen vastuun ottamista ja ristiriitatilanteen selvittämistä. Vuorovaikutuksella tässä tarkoitetaan sellaista osapuolten välistä keskustelua ja kommunikointia, jossa he voivat mielipiteillään vaikuttaa toisiinsa. Toisen kuunteleminen vaikuttaa omiin mielipiteisiin, ja näin asioiden käsittely etenee. Sovittelijan on oltava tarkkana siitä, että osallistujien tasavertaisuus ja keskinäinen kunnioitus säilyy ja sovittelun lopputulos perustuu oikeaan tietoon. (Iivari 2007, 20.)

Vuorovaikutuksen merkitys sovittelussa korostuu myös siinä, että sillä voidaan purkaa uhrin kokemaa mielipahaa ja lisätä osapuolten keskinäistä ymmärrystä. Periaatteena on, että uhri voi kertoa vapaasti kokemuksestaan ja tekijälle tarjoutuu mahdollisuus ottaa vastuu teostaan. Uhrin hyöty sovittelussa liittyy tekijän aidon vastuun ottamisen lisäksi parhaimmillaan siihen, että sovittelussa puhutaan totta, uhrin kysymyksiin vastataan ja että tekijä ilmaisee aitoa katumusta. Erityistä huolta sovittelussa on kannettava siitä, että vältetään ”uhrin aseman uusiutuminen” itse sovittelutapahtumassa (secondary victimization) esimerkiksi siten, että tekijä vähättelee uhrin kokemusta tai mitätöi sen. Uhrin kokemuksen suora kuuleminen antaa erityisesti nuorille mahdollisuuden kasvaa ja oppia tapahtuneesta oikealla tavalla. Tämä ei tarkoita ei oppia rangaistuksen välttämisestä, vaan sitä, miten vastaavanlainen teko tai tilanne voidaan vastaisuudessa välttää. Oikean vastuun ottamisen tulee olla vapaaehtoista. Syyllistäminen, leimaaminen ja rangaistuksella pelottelu samoin kuin uhrin aseman mitätöiminen ovat vapaaehtoisuuden vastaisia eivätkä kuulu sovitteluun. (Iivari 2007, 21.) Sovittelu onnistuu silloin kun se perustuu vuoropuheluun.

Mark Gerzonin mukaan vuoropuhelu antaa laajemman mahdollisuuden tunteiden käsittelylle. Lisäksi se inspiroi rehellisyyteen ja suoruuteen. Vuoropuhelu estää pinnalliset pakkokompromissit ja mahdollistaa vaihtoehdoisen oppimisen ja luovuuden. (Poikela 2010, 40.)

Sovitteluistunto on aina kaikille osallistujille lyhyt kohtaamistilanne, jolla luodaan edellytykset ja mahdollisuus osapuolten keskinäiselle sovinnolle. Tavoitteena on saada sovittelussa osapuolet ymmärtämään toisiaan ja tapahtunutta edes hieman paremmin. Päävastuu tyydyttävää ratkaisusta on kuitenkin aina osapuolilla itsellään. Onnistuneen sovittelun avulla osapuolet

voivat tulevaisuudessa kohdata toisensa ilman häpeää, pelkoa ja kaunaa. Tekijä voi ottaa vastuun teostaan, ja uhri voi kokea tuon vastuun ottamisen tapahtuneen. Sovittelu voi olla onnistunut prosessi jopa silloin, kun sopimusta ei synny tai vain osasta vaatimuksia päästään sopimukseen. Sovittelu voi selkeyttää asioita, vaikka se syystä tai toisesta keskeytyisikin. (Iivari 2007, 21.)

4.2 Sovittelijan ominaisuudet

Sovitteliija on aidosti kiinnostunut asianosaisista ja soviteltavasta asiasta, ja hän osoittaa sen heille ilmein, elein, äänellään, olemuksellaan ja toiminnallaan. Hänellä on empatiakyky ja aitous. Sovitteliija on määrätietoinen sovittelun tavoitteen- sovinnon- etsimisessä, ja hän kykenee joustavasti kannustamaan osapuolia etsimään sovintoratkaisua. Sovittelijalle on ominaista määrätietoisuus, joustavuus ja energisyys. Sovitteliija kykenee tarkastelemaan asioita tarpeen mukaan kauempaa, ikään kuin niiden ulkopuolelta ja ulkopuolisena. Sovitteliija ymmärtää tilanteen laajuisesti. (Iivari 2007, 29.)

Sovittelijalle tärkeitä taitoja ovat erityisesti aktiivisen kuuntelemisen taito ja kyky tehdä sovittelun etenemisen kannalta oikeanlaatuisia kysymyksiä. Sovittelijan tulee sovitteluprosessin aikana muuttaa joustavasti johtamistapaa tarpeen mukaan. Hän on tilanteen mukaan joko aktiivinen kuuntelija tai jos tilanne pysähtyy hän siirtyy johtamaan keskustelua. Sovittelijan on pystyttävä rauhoittamaan tilanne, mikäli se riitautuu liikaa, tai tekemään päätös sovittelun keskeyttämisestä toistaiseksi tai päätös sovittelun lopettamisesta. Sovitteliija tuo omalla persoonallaan ja kyvyillään turvallisen ilmapiirin sovitteluun. Erityisesti nuorten sovittelussa sovittelijan kokeminen turvalliseksi aikuiseksi voi vaikuttaa myönteisesti nuorten tulevaan käyttäytymiseen. (Iivari 2007, 30.)

Sovittelussa sovittelijakoulutuksen saaneet avustavat osapuolia mahdollisimman rauhanomaisesti keskustelemaan rikoksesta, sen vaikutuksista ja siitä, mitä niiden korjaamiseksi pitäisi tehdä. Sovittelijoiden persoonallisuus, ammattitaito, empatiakyky ja puolueettomuus ovat keskeisiä sovittelun onnistumisen kannalta. Heiltä vaaditaan sekä nopeaa älyä että eettistä ymmärrystä. Vuorovaikutustaidot ja itsetuntemus ovat tärkeitä ominaisuuksia. Sovittelijoiden oman elämän tulee olla tasapainossa. Sovittelutoimistoissa pitäisi varmistaa, ettei sovittelijoilla ole käsittelemättömiä uhriutumisen- tai väkivaltaongelmia tai vaikeita perheen tai läheisyyden ristiriitoja omassa elämässä. (Poikela 2010, 124.)

Eloheimon mukaan sovittelua rajoittaa myös mahdollinen valtasuhteiden epätasapaino osapuolten välillä. Siksi sovittelijan tehtävänä on huolehtia, että myös hiljaiset saavat äänen sekä ja uhrin rinnalla arvioida, onko sovittelu mielekästä ja onko sopimus hyväksyttävissä. Oikeudenmukaisuus on tärkeämpää kuin konfliktien ratkaiseminen (Poikela 2010, 126.)

Kokenut sovittelija on rauhallinen, antaa muiden puhua ja pysyy itse vaiti sekä tarvittaessa tulkitsee osapuolten lausumia. Lisäksi hän tekee yhteenvedon sekä tarkkailee myös omaa käyttäytymistään. (SSF 2011.)

5 SOVITTELU OPPIMISPROSESSINA

”Jos annat pyytäjälle kalan, hän tulee kohta pyytämään lisää, mutta jos autat häntä oppimaan kalastamisen, hän itse pyytää kalansa vedestä”. Vanha kiinalainen sanalasku.

Sovittelutoiminnan keskeisiä lähtökohtia on oppimisen mahdollisuuden tarjoaminen osapuolille, sovittelijoille ja lähiyhteisölle. Sovittelussa opitaan sosiaalisia taitoja, joiden kautta persoona kehittyy. (Poikela 2010, 82.)

Sovittelun tarkoituksena on lieventää tai poistaa rikoksen tai riidan osapuolille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja. Sovittelun päämääränä on vaikuttaa yhteisössä rikollisuutta hillitsevästi ja vähentävästi ja lisätä samalla yleistä sovinnollisuutta. Tavoitteena on kehittää erityisesti nuorten rikoksentekijöiden vastuuntuntoa, helpottaa rikoksen uhriksi joutuneiden asemaa sekä tarjota oikeus käsittelylle vaihtoehtoinen. Vapaaehtoisuuteen perustuva menettely ratkaista kansalaisten rikos- ja riita-asioita. (Iivari 2007, 19.) Sovittelu on muutos- ja oppimisprosessi, joka antaa myös voimaa työyhteisöihin. Sovittelu avaa näköalan sosiaalisen pääoman kokoamiseen sekä toimivan ja tasapainoisen ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan rakentamiseen. (Poikela 2010, 223.)

Littlejohn & Domenicin mukaan sovittelussa mennään syvemmälle ihmisen parempaan miinään, jolloin oma etu, toisen ihmisen näkökulma ja kokonaishyödyt tulevat ymmärrettäviksi. Sovittelussa tuodaan esille rehellisiä perusteluja eikä verukkeita, ja näin päästään eroon väärinymmärryksestä.

Sovittelun idea on osallistaa ihmiset itse ratkaisemaan ongelmansa. Sovittelussa kansalaiset otetaan mukaan omien asioidensa käsittelyyn ja vältetään ulossulkemista, leimaamista ja vieraantumista. Sovittelun ydin on dialogi, oppimisen halu, inhimillinen kasvu ja huomion kiinnittäminen tulevaisuuteen. Sovittelussa luodaan yhdessä tulevaisuuteen suuntautuva ratkaisu, joka sisältää etuja jokaiselle riidan osapuolelle. Lähtökohtana on, että riidat ovat osapuolten omaisuutta. Päästessään sovintoon ihmiset voivat kokea sen omaksi ansiokseen. (Poikela 2010, 24.)

Sovittelua voidaan kutsua myös oppivaksi oikeudeksi, koska tässä pyritään muuttamaan ihmisen ajattelua kohtaamaan konflikteja uudella tavalla. Sovinnon avainsanoja ovat vuoropu-

helu ja kuuntelu. Ihminen oppii kantamaan vastuuta, niin sovittelijat kuin soviteltavat. Ihminen voi oppia kuuntelemaan muita ihmisiä ja ymmärtämään. Oppii ettei kaikesta tarvitse rankaista. Ihminen voi oppia ihmisten sovittelua ja saada siitä kautta hyötyä arkielämässä. Lisäksi voi oppia katsomaan asioita uusista näkökulmista. Sovittelu voi toimia myös empatian oppituntina. Sen kautta ymmärtää muiden ihmisten tunteet. Ihminen oppii tasavertaisuutta, yhteenkuuluvuutta, anteeksiantoa, vastuullisuutta sekä pitämään lupauksensa. Sovittelutaito on henkilökohtainen voimavara ja sosiaalinen pääoma. (Poikela 2010, 84.)

Littlejohn & Domenicin mukaan konfliktin osapuolet ovat riidan parhaita asiantuntijoita. Sovittelu perustuu osapuolten tarpeisiin eikä niinkään heidän laillisiin oikeuksiinsa. Se on rakentavaa erimielisyyttä. Sovittelulla on pitkä historia, mutta modernin sovitteleliikkeen fasilitatiivinen soittelu on uusi ajattelutapa, uusi menetelmä ja sillä luodaan uusia mahdollisuuksia konfliktin loppumiselle. Se on uusi konfliktiratkaisukulttuuri, ja sen avulla pyritään näkemään asioita toisella tavalla kuin aikaisemmin. Sovittelussa valmennetaan ihmisen mieltä uudella tavalla. Sovittelun perustana on aito dialogi ja halu oppia, kasvaa ihmisenä ja suuntautua tulevaisuuteen. Riidat, jotka valtio on ottanut ratkaisevaksi ovat palautetta asianosaisille, koska ne ovat heidän ”omaisuuttaan”. (Poikela 2010, 33.)

Sovittelun suurimpia esteitä ovat ihmisten ja organisaatioiden piintyneet ajattelutavat ja valtaan perustuva kulttuuri. Esteenä on myös ihmisen mieli eli ihminen itse. Hän ajattelee, haluaa, manipuloi, juoruilee, on ahne ja kateellinen. Mieli reagoi vihaisesti kaikkeen, mikä ärsyttää. Valtakulttuuri ei myöskään kasvata ihmistä vuoropuheluun, toisten kunnioittamiseen, suvaitsevuuteen, myötätuntoon, luottamukseen ja anteeksiantoon, jotka ovat sovittelemisen arvoja. Konflikteja on aina inhimillisessä kanssakäymisessä ja oppimisemme ja kehittymisemme ihmisenä jopa edellyttävät konfliktien olemassaoloa. (Poikela 2010, 32.)

Peavyn (2006) mukaan sovittelemisen ohjausprosessi ja kaikki ratkaisut, joita siinä saadaan aikaan, ovat vuorovaikutukseen perustuvia saavutuksia, jotka syntyvät sovittelemisen ohjaaman konfliktinosapuolten välisen neuvottelun tuloksena. Verrattaessa sovittelemistä moderneihin psykologian oppisuuntiin voidaan todeta, että sovittelemisessä sovelletaan paljolti samaa kanssakäymisen ideologiaa kuin sosiodynaamisessa ohjauksessa. (Poikela 2010, 34.)

Domenici & Littlejohnin (2001) mukaan sovittelemisen keskeisiä vaatimuksia on, että vastapuolta kuunnellaan. Kuunteleminen on yhtä tärkeää kuin puhuminen. Sovittelemissa asianosaiset uskaltavat paljastaa oman epävarmuutensa tiettyjen asioiden suhteen ja toisaalta tuoda esiin

vahvan uskonsa joihinkin seikkoihin. Näin kaikki osallistuvat ovat voittajia. Sovittelussa ihminen kypsyy käsittelemään rakentavasti ristiriitaa ja oppi käsittelemään luovasti konfliktejaan. (Poikela 2010, 40.)

Esa Pokelan (2006) väittämän mukaan kaikki konfliktit syntyvät ihmisten mielipiteistä ja siten niiden voidaan katsoa kuuluvan restoratiivisen eli korjaavan oikeuden piiriin. Korjaaminen tapahtuu restoratiivisen sovitteluprosessin eli korjaavan konfliktiratkaisun kautta, jossa arvot muutetaan eduiksi ja jossa kaikilla on pyrkimys palauttaa asiat oikeudenmukaiseen tilaan. Prosessissa luovutaan kostosta ja rankaisemisesta. Konfliktin ratkaisussa kiinnitetään huomio tulevaisuuteen. (Poikela 2010, 40.)

Modernin sovitteluliikkeen yhtenä tärkeimpänä teoriana on restoratiivinen oikeus (restorative justice) eli korjaava konfliktiratkaisu, ja se toteutetaan parhaiten edellä kerrotun kaltaisessa fasilitatiivisessa sovittelussa, jossa ovat mukana kaikki osalliset henkilökohtaisesti. (SSF 2009). Restoratiivinen oikeus kuuluu pelkästään rikosoikeuteen. Sovittelussa pyritään muuttamaan ihmisten ajattelua ja kohtaamaan konflikteja vuoropuhelun ja kuuntelun kautta. Korjaavaa, restoratiivista oikeutta, voidaan pitää oppivana oikeutena, koska se johtaa myös uudenlaiseen käsitykseen oikeushyödyistä. (Poikela 2010, 34.)

Zehr (2002) mukaan restoratiivinen oikeus sisältää laajan mahdollisuuden niille, joilla on osuus käsiteltävään rikokseen. Restoratiivinen eli korjaava oikeus tunnistaa ja osoittaa vahingot, tarpeet ja velvollisuudet sekä parantaa ja korjaa asiat niin hyvin kuin se on mahdollista. Restoratiivinen oikeus korostaa yhteistyöhön perustuvaa prosessia ja yhteisymmärrykseen perustuvaa lopputulosta. Restoratiivisen oikeuden mukaan toiseen ihmiseen kohdistunut rikos on loukkaus ihmisten välillä heidän yhteiseloaan kohtaan. (Poikela 2010, 34.)

Restoratiivisen oikeuden mukaan oikeus on uhrien, rikollisten ja yhteiskunnan jäsenten pyrkimys palauttaa asiat oikeudenmukaiseen tilaan. Sovittelu antaa mahdollisuuden tunteiden käsittelyyn ja anteeksiantoon. Se laajentaa valmiutta tunnistaa ja ymmärtää toisten osapuolten tilanteita ja inhimillisiä luonteenpiirteitä. Kun ihminen saa mahdollisuuden kertoa oman tarinansa, hän voimaantuu päästämään irti uhrinuntemuksestaan ja vapauttaa itsensä, mistä seuraa anteeksianto. Collin C. Tipping (2008) on todennut, että emme voi kokea sovittaneensa syyllisyytensä. Emme voi olla terveitä kehossamme, jos sitä jatkuvasti tukkivat kauna, viha, suru, syyllisyys ja murhe. (Poikela 2010, 35.)

Eloheimon (2004) mukaan sovittelija ei ratkaise osapuolten ongelmaa heidän puolesta eikä toimi tuomarina, vaan auttaa heitä itse ratkaisemaan asiansa. Sovittelija ei ole passiivinen vettäytyjä, vaan aktiivinen kuuntelija. Hän sallii tunteiden käsittelyn, moraalisen pohdinnan ja arvokeskustelun. Tunteiden käsittely on tärkeää, koska varsinkin väkivaltarikokset tehdään usein tunnekuohun vallassa. Tunteiden käsittely on tärkeää myös uhrin toipumisen kannalta. Tunteiden kohtaaminen ja käsittely vähentävät rikoksen uusimistiskiä, ja myös kostonhalu ja tarve asian jälkipuintiin vähenevät. (Poikela 2010, 118.) Näin sovittelusta on myös terapeutinen vaikutus, vaikka sovittelu ei ole varsinainen terapia.

Sovittelussa ihminen hyväksytään, vaikka hänen väkivaltaiset tekonsa tuomitaankin. Tasavertainen vuorovaikutus ja kuunteleminen rohkaisevat asianosaisia puhumaan rehellisesti. Sovittelussa asianosaiset saavat olla aktiivisia. Osapuolet ovat prosessin keskipisteessä. Tekijä ei ole passiivinen rangaistuksen kohde eikä uhri pelkkä todistaja. Sovittelu lisää ymmärrystä, kun turvallisessa ympäristössä osaa esittää kysymyksiä ja kuunnella toista. Avoin dialogi lisää tunnetta oikeudenmukaisuudesta ja parantaa ihmisten välisiä suhteita. Osallistuminen ja kuulluksi tuleminen edistävät oppimista ja sitoutumista sosiaalisesti hyväksyttävään muutokseen. (Poikela 2010, 118.)

Sovitteluun kuuluvat oppiminen ja voimaantuminen. Voimaantumisella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että osapuolet tai osapuoli pystyvät jatkossa toimimaan itsenäisemmin ja pitämään paremmin puoliaan, tuomaan paremmin mielipiteensä esille sekä ymmärtämään paremmin omaa käyttäytymistään ja toisten käyttäytymistä. (SSF 2011.)

Dialogin avulla väkivallan tekijällä on mahdollisuus moraaliseen oppimiseen ja vastuunottoon. Samalla myös yhteisön normit ja arvot selkiintyvät. Vastuunotto, katumus, hyvitys ja mahdollinen anteeksiantaminen ovat omiaan vahvistamaan itsehallinta ja vähentämään uusintarikollisuutta. Ihmisen toimintakyky paranee. (Eloheimo 2004). Näin osapuolet saavat voimavaroja elämään, kehittävät itseään ja oppivat tilanteesta paljon.

Aikuista ihmistä pidetään yleensä itseohjautuvana, täysi-ikäisenä ja itsestään huolehtimaan kykenevänä kansalaisena ja yhteiskunnan jäsenenä, joka ei välttämättä tarvitse erityisiä ohjaustoimenpiteitä. Oletukseen sisältyy ajatus, että itseohjautuva aikuinen on ”täysoppinut”, jolloin hänen ei tarvitse oppia uutta eikä hän kaipaa opinnollista tukea tai ohjausta. Tämän päivän yhteiskunta edellyttää kuitenkin jatkuvaa kehittymistä ja vähintäänkin pysymistä muuttu-

vien olosuhteiden tahdissa. Kaikki siihen eivät kykene, sillä onnettomuus, vaikea elämäntilanne tai harkitsematon teko voi johtaa tilanteeseen, josta ei selviä omin avuin. (Poikela 2010, 229.)

Helsingin sovittelukonferenssissa 2006 pohjoismaisen sovittelun isäksi mainittu norjalainen professori Nils Christie lausui, että sovittelu tulee valtaamaan alaa yhteiskunnissa, koska sillä ei ole miekkaa eli ratkaisu- ja rankaisuvalltaa ja koska totuus on suhteellista. Sovittelu perustuu siihen, että kansalaiset otetaan mukaan omien asioidensa käsittelyyn ja vältetään ulossulkeamista, leimaamista ja vieraantumista. Sovitteluratkaisu perustuu vahvasti osapuolten tarpeisiin eikä niinkään heidän laillisiin oikeuksiinsa. Sovittelun suurimpina esteinä ovat ihmisten piintyneet ajattelutavat, ihmisen voimakas rankaisemisen tarve ja organisaatiokulttuurit sekä se, että päättäjät ja asiantuntijat eivät luovu vallastaan. (SSF 2011.)

5.1 Sovittelu osa koulun lähiyhteisöä

Koulujen kytkeytyminen yhteiskunnan nykyisiin työrauhaa tukeviin toimintoihin on tärkeää ja sitä on tuettava. Koulut eivät saa jäädä irrallisiksi saarekkeiksi eivätkä yksin ylläpitäessään yhteisönsä työrauhaa. Vertaissovittelu on yksi koulusovittelun menetelmä. Toiminta käynnistyi SPR:n ja Hesän nuorten ääni kampanjan yhteistyönä vuonna 2000 ja siirtyi OPM:n rahoituksen myötä Suomen sovitteluforumille (SSF) vuonna 2006. Vuosina 2008- 2009 toiminta siirtyi RAY rahoitukselle. Toiminnan tavoitteena on laajentaa sovittelevaa työtä koko kouluyhteisöön. (SSF 2011; Gellin 2009.)

Vuoden 2009 alussa oli: 308 Versokoulua, 6000 vertaissovittelijaa, 1200 vertaissovittelutoiminnan ohjaajaa (ala-kouluja, yläkouluja, yhtenäiskouluja, lukioita ja ammattiopistoja). Vertaissovittelutoiminnan lähtökohtana on, että oppilaat voivat oppia sovitellessaan konflikteja. Vertaissovittelutoiminnalla on pedagoginen perusta. Oppilaat omistavat konfliktinsa ja heillä on oikeus olla osallisena ratkaisuja etsittäessä. Sovittelulla on siten myös demokraattinen perusta. Oppilaille on enemmän aikaa riitojen selvittelyyn kuin opettajilla, jotka eivät kaikkia tilanteita voi olla ratkaisemassa. Tällöin voidaan hahmottaa sovittelulle myös pragmaattinen perusta. (SSF 2011; Hareide 2006.)

Koulusovittelun tavoitteena on :

- kouluyhteisön turvallisuuden

- työrauhan ja ilmapiirin parantaminen
 - eristämisen ja eristäytymisen vähentäminen
 - yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen
 - moraalien ja itsetunnon kohottaminen
 - osallisuuden lisääminen koulukiusaamisen ja häiriökäyttäytymisen vähentäminen koko yhteisössä
 - koulun henkilökunnan uupumisen välttäminen
- (SSF 2011; Hopkins 2004.)

Osapuolten omat näkemykset ja tunne tulee kuulluiksi ja käsitellyiksi sekä yhteisen ratkaisun etsiminen ymmärretään osaksi hyvitystä ja vastuunottoa. Sitoutuminen annettuihin lupauksiin palauttaa osapuolet yhteisönsä eikä leimautumista ”hyväksi” tai ”pahaksi” tapahdu. (SSF 2011; Hill & Wright 2006.)

Koulussa on soviteltu:

- nimittelyjä, haukkumista, huutamista, ulkonäköön tai olemukseen liittyvää mieltä pahoittavaa kommentointia, tunnilla, jatkuvaa ikävää vihjailua, selän takana puhumisia tai perättömien juorujen levittämistä myös sähköisesti sekä näistä johtuvaa eristämistä
 - tönimisiä, läpsimisiä, kiinnipitämisiä, tappeluita ja ns. leikkitalpelleita, jotka kiihtyvät liiaksi, etuilla ja tuuppimista ruokajonoissa tai ulos- tai sisäänkäynnin yhteydessä
 - uhkailua, alistamista tai pakottamista toimimaan vastoin tahtoaan esim. ”isomman tai vahvemman oikeudella”
 - toisen omaisuuden luvaton lainaamista tai piilottamista
 - opettajan ja oppilaan välisiä väärinymmärryksiä ja – tulkintoja
- (SSF/ Gellin 2009.)

Ihmiset viettävät koulussa yhdeksän, kaksitoista ja jopa kaksikymmentä vuotta, mutta tuskin tietävät, millaisia he ovat oppijoina, havaintojen tekijöinä, tiedon käsitelijöinä ja päätöksentekijöinä. Aikaisemmat oppimiskokemukset antavat intuitiivisen käsityksen siitä, miten mieltä ottaa vastaan tietoa ja millaisista oppimistilaisuuksista ja oppimistilanteista pitää. Kaikki ihmiset eivät oppivat samalla tavalla. Opetusta antava mutta pedagogista koulutusta vailla oleva henkilö saattaa joutua suuriin vaikeuksiin oppijoiden kanssa, joiden havaintostrategiat

ja oppimisen tyylit eroavat hänen omistaan. Kouluttajana tai ohjaajana hänen pitäisi olla niistä tietoinen ja osata käyttää erilaisia ohjauksen tapoja ja tyyliä. (Poikela 2010, 233.)

Kasvatustieteen piirissä puhutaan kolmesta pääoppimisteoriasta, behavioristisesta, humanistisesta ja kognitiivisesta oppimisteoriasta. Behavioristinen teoria lähtee siitä, että ihminen on passiivinen, ympäristönsä tuote ja ainoastaan näkyvä käyttäytyminen on tarkastelun arvoista. Ihminen on alun perin tabula rasa, jonka kaikki toiminnot ovat opittuja. Koko ihminen käyttäytymisensä on vain muita älykkäämpi ehdollistunut eläin. Opettajan roolina on tiedon tarjoaminen sopivasti paloitetuina annoksina sopivia positiivisia ja negatiivisia vahvistuksia ja rankaisuja hyväksi käyttäen. Opetuksessa korostetaan motivoinnin, tarkan suunnittelun ja välittömän arvioinnin tärkeyttä. Opetuksen tavoitteena on muistitiedon oppiminen. Arvioinnissa oppilaita vertaillaan toisiin oppilaisiin ja se koetaan tärkeäksi tiedon laadun ja määrän ylläpitämisen sekä parempiin suorituksiin motivoinnin kannalta. (Tietojenkäsittelytieteiden laitos 2011.)

Humanistinen oppimisteoria pohjaa fenomenologiseen filosofiaan. Ihminen on sen mukaan aktiivinen toimija ja hänellä on oppimisestaan sekä vastuu että vapaus. Ihmisellä on teorian mukaan luontainen itsensä toteuttamisen tarve ja siten opettajan rooli on eräänlainen sivustaseuraajan ja auttajan rooli. Tässä roolissa opettaja asettaa oppilaille ainoastaan välttämättömät rajat ja suunnat. Opetuksessa korostetaan yksilön omaa ainutlaatuisuutta arvoa ja pyritään kunkin oppilaan kasvattamiseen persoonana. Siihen nähdään keinoina yksilölliset tavoitteet ja yksilöllinen arviointi. Arvioinnissa pyritään myös välttämään mahdollisuuksien mukaan muihin vertaamista ja siirtymään oppilaiden itsearvointiin. Opetuksen tavoitteena on oppilaan kokonaispersoonallisuuden kasvattaminen ja muistitietoa pidetään vain kasvattamisen välineenä. (Tietojenkäsittelytieteiden laitos 2011.)

Kognitiivisessa oppimisteoriassa oppimisena pidetään informaationkäsittelyjärjestelmässä tapahtuvaa muutosta. Oppija on sen mukaan aktiivinen ja voi vaikuttaa oppimiseensa harjoittelemalla ja käyttämällä erilaisia oppimisstrategioita ja -taktiikoita. Opettajan tulisi kyetä oppilaiden skeemajärjestelmien muuttamiseen ja oppilaiden ongelmanratkaisutoiminnan kehittämiseen. Opettajan tulisi siten kyetä analysoimaan oppilaiden mentaaliset mallit ja ottaa ne opetuksen lähtökohdaksi. Näitä malleja opettaja sitten pedagogisia malleja antamalla pyrkii ohjaamaan oikeiden mallien suuntaan. Opettaja voi myös suoraan pyrkiä muodostamaan oikeat mallit. Opetuksen tavoitteena on metakognition kehittäminen;

oppimisen, ajattelun, ongelmanratkaisun, itsearvioinnin yms. monimutkaisen tietämyksen kehittäminen. (Tietojenkäsittelytieteiden laitos 2011.)

5.2 Oppimisorientaatiot

Eräs luokittelu oppimistyyleistä on tarkoituksellisen oppimisen (intentional learning) mallin mukainen. Tarkoituksellisen oppimisen malli on idealisoitu malli, joka kuvaa opiskelijan osallistumista opiskelutilanteessa. Se on yleinen jatkuvan oppimisen malli, jonka mukaan,

- 1) oppijoilla on kuva heidän omasta persoonallisuudesta ja oppimistrakenteista, kun heidän eteensä tulee potentiaalinen oppimistilaisuus,
- 2) nämä psykologiset vaihtelut ja tarkoitukset ohjaavat heidät läpi ohjeiden ja oppimisen lopputulokseen saakka,
- 3) tämän jälkeen opiskelijat tekevät päätökset uusien oppimisepisodioiden valmisteluista
- 4) ja hankkivat uusia taitoja ja strategioita toteuttaakseen oppimista
- 5) ja lopuksi pohtivat oppimiskokemustaan ja tekevät päätökset tulevaisuuden opinnoista.

Oppiminen on jatkuva prosessi, missä opiskelija harkinnan jälkeen vastauksena stimulaatioon (oppimistilaisuus) muodostaa käsityksen vaihtoehtoista ja hänen sisäisistä ja ulkoisista resursseistaan ja muotoilee tietoisien reaktion tarkoituksenaan opiskella tai olla opiskelematta tarkoituksellisesti ja menestyksekkäästi tai opiskella jollain tasolla siltä väliltä. Tämä reaktio voi vaihdella täydestä, tehokkaaseen oppimiseen, koviin standardeihin ja ymmärtämiseen sitoutumisesta, reaktiosta opiskelua vastustavaan reaktioon. Opiskelijoiden oppimisorientaatioista voidaan näiden reaktioiden perusteella löytää neljä pääprofiilia: tarkoituksellinen, suoritettava, mukautuva ja vastustava orientaatio.

Tarkoituksellinen oppimisorientaatio (intentional learners)

Tarkoituksellisen oppimisorientaation opiskelijalla on syvällä vaikuttava tietoisuus sosiaalisista, kognitiivisista, viireys ja tunneasioista, jotka vaikuttavat heidän oppimiseensa. Nämä opis-

kelijat panevat paljon painoa persoonallisille voimille, kyvyille, sinnikkyydelle, strategioille, kovalle standardeille ja positiivisille odotuksille, että sille, että itse ohjattu tarkoituksellinen oppiminen on menestyksestä. Tarkoituksellinen oppiminen on taito, sopeutuva lähestymistapa, jolla on suuri arvo ja hyöty oppijalle. Tällaiset oppijat ottavat vastuuta, kontrolloivat oppimistaan ja pyrkivät aktiivisesti hallitsemaan oppimisprosessia.

Tarkoitukselliset oppijat oppivat parhaiten löyhärakenteisissa oppimisympäristöissä, jotka rohkaisevat heitä ja tukevat heidän positiivisia odotuksiaan sekä asiantuntemuksen rakentamista. (Tietojenkäsittelytieteiden laitos 2011.)

Suorittava oppimisorientaatio (performing learners)

Suorittava oppija on riskejä välttävä, ammattitaitoinen opiskelija, joka tietoisesti, systemaattisesti ja taitavasti käyttää hyväksi kognitiivisia prosesseja, strategioita ja mieltymyksiään keskityessään kohteena oleviin tasoihin tai saavuttaakseen vaaditun tavoitteen.

Vastakohtana tarkoituksellisiin opiskelijoihin suorittavat opiskelijat ovat lyhyenaikavälin tehtäväorientoituneita ja he ottavat vähemmän riskejä vaativissa ja vaikeissa tehtävissä, lisäksi luottavat ohjaaviin ihmisiin ja saatavilla oleviin ulkoisiin resursseihin ja niiden vaikutuksiin tehdessään tehtäviä. Suorittavat opiskelijat myöntävät tavoittelevansa ainoastaan selkeitä tavoitteita rajoitetulla vaivannäöllä saavuttaakseen tietyn tason ja myöntävät myös välttävänsä tutkivia syrjähyppyjä opiskeltavan asian sivuun.

Tällaiset oppijat pitävät parhaina puoliksi strukturoituja opiskeluympäristöjä ja harvoin kaipaavat pelkästään noudatettavaa rakennetta..

Mukautuva, perinteinen oppimisorientaatio (conforming learners)

Nämä perinteisen oppimisorientaation omaavat opiskelijat ovat mukautuvia ja passiivisen tyytyväisiä hyväksymään tietoa, tallentamaan sitä ja tuottamaan sitä ulos samanlaisena. He tekevät annetut tehtävät täydellisesti jos kykenevät ja pyrkivät miellyttämään muita. Mukautuvat opiskelijat eivät tyypillisesti ajattele kriittisesti ja tuota prosessoitua palautetta. He eivät ratkaise monimutkaisia ongelmia tai tee itsenäisiä päätöksiä tai tuota uutta tarkoittavaa tietoa, joka saisi alulle muutoksen heissä tai heidän ympäristössään.

Nämä opiskelijat ovat tyypillisesti vähemmän taitavia opiskelijoita, joilla on vain vähän halua kontrolloida tai hoitaa oppimistaan tai muuttaa ympäristöä. He pitävät parhaana, että he saa-

vat yksinkertaisia tavoitteita, jotka he voivat suorittaa vähällä vaivalla ja että he saavat täsmällistä opastusta ja palautetta, kun he suorittavat vaadittuja tehtäviä.

Tällaiset opiskelijat oppivat parhaiten ympäristöissä, jotka ovat turvallisia, strukturoituja, askel askeleelta eteneviä ja jotka tarjoavat helposti saavutettavia lyhyen aikavälin tavoitteita.

Vastustava oppimisorientaatio (resistant learning)

Vastakohtana näille kolmelle edelliselle orientaatiolle vastustavilta opiskelijoilta puuttuu perususko, että akateeminen opiskelu ja saavutukset voisivat auttaa heitä saavuttamaan henkilökohtaisia tavoitteita tai aikaan saada positiivista muutosta heidän elämässään. Liian usein tällaiset opiskelijat ovat kärsineet toistuvasta pitkäaikaisesta turhautumisesta, jonka ovat aiheuttaneet lukuisat ammatitaidottomien luomat huomaamattomilla opiskeluohjeilla varustetut heille sopimattomat oppimistilanteet. Valitettavasti nämä kokemukset ovat tehneet nämä ihmiset kyvyttömiksi nauttimaan menestyksekkäistä oppimiskokemuksista ja –tilaisuuksista. Nämä opiskelijat eivät yksinkertaisesti enää usko, että muodollinen koulutus tai akateeminen instituutio voisi vaikuttaa positiivisesti ja miellyttävästi heidän elämäänsä. (Tietojenkäsittelytieteiden laitos 2011.)

5.3 Tiedonhankintatyylit

Tiedonhankintatyylit on nähty koko persoonallisuuden näkökulmasta, ja ne ovat vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tyylit auttavat ihmisiä tarkkailemaan ja arvioimaan saapuvaa informaatiota. Ne auttavat läpäisemään valikoivasti vain tietynlaista informaatiota, mikä muuttuu hyväksynnän jälkeen tiedoksi ihmiselle itselleen, mutta ei välttämättä muille. Tiedonhankintatyylit auttavat kehittämään tietoisuutta ja ymmärtämään, että aikaisemmin totena ja yleisenä pidetty asia saattaa olla henkilökohtainen käsitys asiasta. (Rancourt 1988, 2, 5)

Ihminen ottaa informaatiota vastaan viidellä tai oikeammin kuudella aistilla. Polkupyörällä ajamaan oppinut muistaa varsin hyvin, että pelkät ohjeet, olivat ne sitten kuultuja tai nähtyjä, eivät riitä taidon oppimisen. Tasapaino piti löytää kokeilemalla ja harjaantumisen kautta. Aistimista, aivojen toimintaa, kielen ja mielen sekä vuorovaikutuksen strategioita tarkastelevan kirjallisuuden lähtökohta on visuaalisen, auditiivisen ja kinesteettisen aistimus- eli miellejärjestelmän välisten erojen tutkiminen. Jotkut ihmiset ovat vahvasti visuaalisia (näkeminen ja

esittäminen tärkeää), toiset auditiivisia (kuuleminen ja puhuminen tärkeää) ja kolmannet kinesteettisiä (tekeminen ja kokeileminen tärkeää). Nämä erilaiset vastaanoton ja jakelun kanavat vaikuttavat ja ne on syytä huomioida erilaisissa keskustelu-, vuorovaikutus- ja ohjaustilanteissa. Vaikeudet keskinäisessä kommunikaatiossa ovat taattuina, elleivät he tule tietoisiksi henkilökemioistaan eli omista ja toistensa tyyleistä mieltä asioita. (Poikela 233, 234.)

Empiirinen tyyli

Empiirinen tyyli perustuu henkilön tapaan suhtautua maailmaan aistitiedon välityksellä ja testata omia ideoitaan todellisuudesta havaintojen luotettavuuden ja pysyvyyden perusteella. Tiedonhankinnan pohjana ovat havainnot, jotka perustuvat aistien varassa tapahtuvaan ympäristön havainnointiin. Tieto on usein luonteeltaan konkreettista. Tyylin dominoidessa ihminen on aktiivinen havainnoija ja teorioiden rakentaja induktiivisen päättelyn keinoin. Tyyli ilmenee affektiivisella alueella impulsiivisuuden kontrollointina ja asiakeskeisyytenä. Tarkentaminen, havaintopohjainen analyttisyys, epärealistisuuden sietämättömyys ja kaiken läpi käyvä tarkkaavaisuus kuuluvat tähän dimensioon alemman luokan tyyleinä. (Tietojenkäsittelytieteiden laitos 2011.)

Rationaalinen tyyli

Rationaalinen tyyli korostaa järkeilyyn perustuvia ideoita tai analyttisiä taitoja. Käsitteellistäminen, joka perustuu havaintojen loogiseen vertailemiseen ja analysoimiseen, on tiedonhankinnan pohjana. Rationaalisen tyylin dominoidessa ihminen luottaa deduktiiviseen päättelyyn eli pyrkii tekemään yläkäsitteistä loogisin päätelmin alaspäin johtopäätöksiä. Selkeä älyllinen ajattelu ohjaa toimintaa. Emotionaalinen itsenäisyys ja riippumattomuus sekä kyky toimia ristiriitoja sisältävissä tilanteissa liittyvät tyyliin affektiivisina piirteinä. Tyyli ilmenee affektiivisella alueella myös pyrkimyksenä pysyä kaukana ympäristön mieltä kuohuttavista asioista. Harkitsevuus, kognitiivinen kompleksisuus, suuntaava tarkkaavaisuus, luokittelun kapeus ja abstrakti ajattelutapa ovat alemman luokan tyylejä. (Tietojenkäsittelytieteiden laitos 2011.)

Metaforinen tyyli

Metaforinen tyyli perustuu symbolisiin tai vertauskuvallisiin kokemuksiin. Omia ideoita todellisuudesta testataan siten, että ne perustuvat kokemusten universaalisuuteen eli laajaan yleisyyteen. Symboloiminen on tiedonhankinnan pohjana. Se perustuu konkreettisten tai

abstraktien kokemusten synnyttämiin mielikuviiin. Tyyliin liittyy luovuutta, sillä mielikuvat luovat uusia näköaloja ja käsitteiden analysointi ja yhdistely on helppoa. Päättely on analogista, intuitiivista ja kokonaisvaltaista. Emotionaalinen stabiilisuus liittyy tyyliin affektiivisena piirteenä. Metaforinen tyyli merkitsee sitoutumista mielikuvien varassa tapahtuvaan ympäristön kokemiseen. Tyylin dominoidessa ihminen on usein sosiaalinen, ei-perinteinen, kuvitteellinen ja puhelias. Kokonaisvaltaisuus, impulsiivisuus, laaja luokittelu, tasoittavuus ja tarkkaavaisuuden kokonaisvaltainen laajuus ilmenevät alemman tason tyyleinä. (Royce & Powell 1983, 135-145.)

Oppimis- ja tiedonhankintatilanteessa ihminen prosessoi sekä sisäistä että ulkoista todellisuuttaan ja saa jonkin lopputuloksen, jota voidaan kutsua tuotteeksi. Tämä on sidottu aina johonkin tilanteeseen ja ympäristöön sekä niissä vaikuttaviin tekijöihin. Koska tiedonhankinta on monimuotoinen ja osaksi selittämätön prosessi, ei täydellistä tiedonhankintatyyliä ole pystytty kehittämään. (Heikkilä 1987, 8, 11.)

Samalla tavalla kuin olemassa lukuisia oppimisteorioita, on myös lukuisia ohjausteorioita. Ne voidaan jakaa esimerkiksi psykodynaamisiin, kognitiivisiin, humanistisiin tai konstruktivisiin ohjausteorioihin. Niihin sisältyy erilaisia ohjausmalleja, kuten narratiivisia, dialogisia ja sosiodynaamisia ohjaustapoja. Sovittelun ohjauksen näkökulmasta erityisen kiinnostavia ovat kertomiseen (narratiivit), vuorovaikutukseen (dialogia) ja elämäntilanteeseen (sosiodynamiikka) perustuvat ohjausmallit. (Poikela 2010, 236).

5.4 Oppimisen ohjaaminen

Ohjaustyyleillä on kytkenänsä kokemuksellisen oppimisen teoriaan. Käytettävissä on neljä tyyliä:

1. Invertiotyylejä voi pitää dialogisessa ohjauksessa kuuntelemisen ja kysymisen sekä palautteen antamisen ja vastaanottamisen tekniikkoina, joiden opettelusta on hyötyä käytännön ohjaustilanteissa. Hyvässä ohjauksessa eivät opi ohjattavat vaan myös ohjaaja. Onnistuneen ohjauksen avain on aktiivinen kuuntelu ja kysely, sillä ohjaajan on välttämätöntä selvittää, mistä tilanteesta on kyse. Tilanteesta käsiteltävänä olevat asiat, vaikeudet ja haasteet eivät yleensä ole selkeästi jäsentyneitä ongelmia ja tehtäviä. Pelkkä taustojen ja syiden selvittäminen ei riitä, koska prosessia vie eteenpäin merki-

tys- ja suhdetieto, joka kertoo, millä tavalla osalliset ovat henkilökohtaisesti sidoksissa ongelmassa, ristiriidassa tai konfliktissa joko tekijän, uhrin tai jossakin välillisessä roolissa. (Poikela 2010, 237.)

2. Hyväksyvää akseptiivista ohjaustyyliä on hyvää käyttää ohjauksen alussa ja antaa vahvistavaa palautetta. Tunteiden, merkitysten ja tarkoituksien dialoginen avaaminen tuottaa informaatiota, jonka kautta syntyy avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri. Hyväksyvä tyyli yksin riittää harvoin tulokselliseen keskusteluun. Vaarana voi olla liika samaistuminen osallisten henkilökohtaisiin pulmiin. Silloin on tarpeen siirtyä toisella tavalla informaatiota tuottavaan tyyliin. (Poikela 2010, 237.)

Esimerkiksi viedäkseen keskustelua eteenpäin ohjaaja vaihtaa ohjaustyyliin, jota voidaan luonnehtia kartoittavaksi tai oivaltavaksi, katalyyttiseksi interventiotyyliksi, jonka tehtävänä on luoda edellytykset ja suuntaviivat käytännössä tapahtuvalle ongelmanratkaisulle. Kun luottamus on rakennettu ja osallisten henkilökohtainen suhde käsiteltävään asiaan on hahmottunut, kysymisen tulee kohdistua ristiriidan taustalla vaikuttaviin tekijöihin, syihin ja perusteisiin. Siitä kautta selkiytyy, mihin asia liittyy ja millä tavalla osat ja kokonaisuudet ovat sidoksissa toisiinsa. Selventävän dialogin aikana avautuu uusia näkökulmia, vahvistuu ratkaisu ja syntyy uusi oivallus, joka päätetään yhteisesti toteuttaa. puolen ja toisin annettu ja saatu palaute on konstruktivistista, uutta tietoa ja perspektiiviä rakentavaa. Myös katalyyttisessä yksipuolisessa ohjaustyylin käytössä on ongelmansa. Vaarana on ulkoistava projektio, jossa keskustelijat eristävät asian ja siihen vaikuttamisen itsensä ulkopuolelle. Syitä, tekijöitä ja seurauksia etsitään kaikesta muusta paitsi omasta toiminnasta, jolloin henkilökohtaiseen kehittymisen, käyttäytymiseen ja osaamiseen liittyvät seikat jäävät käsittelemättä. (Poikela 2010,238.)

3. Ohjaaja voi ottaa käyttöön myös ristiriitoja osoittavan, konfrontatiivisen interventiotyylin, jonka avulla pyritään osoittamaan sanojen ja tekojen sekä tavoitteiden ja käyttäytymisen välisiä ristiriitaisuuksia. Ohjaaja asettaa kysymystensä avulla ikään kuin peilin henkilön eteen, jolloin tämä itse oivaltaa ristiriidan. Ohjaustyylinä konfrontointi on vaativa ja edellyttää ohjaajalta taitavaa, näkökulmia vaihtelevaa ja palautetta generoivaa kyselyä. Konfrontointi edellyttää ehdotonta luottamusta ja käsiteltävänä olevan ongelman perinpohjaista analysointia. Vaarana tässä tyyliässä on, että hyväksyvää ja oivaltavaa tyyliä ei käytetä riittävästi ja oikein, jolloin konfrontaatio herät-

tää defenssin eli puolustautumisreaktion ja keskustelu tyrehtyy turhaan vastakainasetteluun. (Poikela 2010, 238.)

4. Ohjeita antava, perspektiivisen tyylin opettelussa ei ole yleensä ongelmia. Päinvastoin ohjaajien pitäisi opetella pois sen liiallisesta käytöstä, koska se saattaa vahvistaa niin sanottua opittua avuttomuutta. Useimmat ihmiset pystyvät parempaan kuin esimerkiksi työtehtävät sallivat. Pulmana on oppimista heikentävän epäonnistumiskiirteen katkaiseminen ja oppimista tuottavan onnistumiskiirteen vahvistaminen. Vanha kiinalainen sanalasku sanoo: ”Jos annat pyytäjälle kalan, hän tulee kohta pyytämään lisää, mutta jos autat häntä oppimaan kalastamisen, hän itse pyytää kalansa vedestä”. Ohjeita ei kannata antaa oppimisen estämiseksi. (Poikela 2010, 238-239.)

Kokenut ohjaaja käyttää interventiotyyplejä tilanteen ja sen vaihtelun mukaan. Vaiheiden järjestystä ei pidä noudattaa mekaanisesti mutta ohjaustaidon opettelu alussa on hyvä alkaa akseptiivisesta tyylistä ja edetä katalyyttisen kautta konfrontatiiviseen tyyliin. Asiantuntijoille tyypillisen perspektiivisen tyylin omaksumisessa ei yleensä ole vaikeuksia. Haasteena on kuitenkin liiallisesta ohjeistamisesta poisoppiminen. (Poikela 2010, 239.)

Kokemuksellisen ja reflektiivisen oppimisprosessin tuloksena on aikaisempaa paremmin jäsentynyt tai uusi kokemus. Aikaisempien kokemusten reflektointi antaa oppijalle mahdollisuuden aktivoida ajattelua, avata uusia näkökulmia koettuun ja auttaa havainnoimaan sitä, mitä hän osaa ja missä tietämyksen aukot ovat. Uuden tiedon hankinta ja käsitteiden omaksuminen ja käyttö ovat osa sovittelutoiminnan valmistautumisessa. Havainnoinnin ja päättelyn kohteena oleva toiminta tuottaa uuden kokemuksen, jonka pohjalta oppiminen voi jatkua reflektiosykliden kautta. (Poikela 2010, 239.)

Reflektointi on oppimisen edellytys. Reflektio alkaa affektoiden, emootioiden ja tuntemustenhavaitsemisesta ja tunnistamisesta ja ulottuu käsitteiden muodostamisen kautta aina teoreettisen reflektivisyyden tasolle. Reflektointi kohdistuu opittaviin sisältöihin ja toimintaprosesseihin sekä toiminnan taustalla vaikuttaviin tietorakenteisiin, oletuksiin, arvoihin ja uskomuksiin. Kriittisen reflektoinnin kautta oppiminen voi yltää transformatiiviselle, yksilön perspektiivejä muuntavalle tasolle. Merkitykset ja merkitysrakenteet ohjaavat tiedon hankintaa, oppimista, kehittymistä ja toimintaa yksilön elämän vaiheissa. (Poikela 2010, 240.)

Sovitteluprosessissa tapahtuvan oppimisen ja ohjaamisen sykli voidaan pelkistää neljään restoratiivista kokemusta ja oppimista tuottavaan vaiheeseen.

1. Tapahtuneen selkiintyminen – sovittelun aloitus.

On syntynyt ongelma, joka on edennyt konfliktiksi asti. Osalliset eivät kykene ratkaisemaan sitä. Tarvitaan ulkopuolista sovittelijaa, joka auttaa osapuolia tyydyttävän ratkaisun löytämisessä. Luodaan luottamus osapuolten välille ja tilanne reflektoidaan auki molemminpuolista ymmärrystä varten. Sovittelijan johdolla tapahtunut selkiytetään sekä tuntemusten että käsitysten tasolla. Rakennetaan osapuolten välistä luottamusta.

2. Ymmärryksen syventäminen – ristiriidan sovittelu

Ohjaaja tukee osapuolten välisen dialogin syntymistä, jolloin he kykenevät ottamaan vastaan toistensa näkemykset. Keskustelussa osalliset oivaltavat uusia näkökulmia sekä tapahtuneeseen että ristiriidan ratkaisumahdollisuuksiin. Hahmottuu yhteinen ratkaisu. Tarvittaessa konfrontoidaan esiin myös piilossa vaikuttavia tekijöitä. Ratkaisun toimivuutta reflektoidaan ja arvioidaan yhdessä etukäteen ja hyväksytään sovintoehdotus, jonka mukaan päätetään toimia.

3. Sopimuksen toimeen paneminen ja arviointi

Ohjaaja tukee ratkaisun toimeenpanoa. Ratkaisun toteuttaminen osoittaa sen toimivuuden. Käyttäytymisen muutos voi ilmetä yhtä hyvin anteeksiantamiseen ja anteeksisaamisen kun vahingonteon aineellisen hyvityksen muodossa. Mielenrauhan saavuttaminen, asian vieminen päätökseen ja uuden toimintatavan sisäistyminen nousevat keskeisinä esille, kun ratkaisun toimivuutta reflektoidaan ja arvioidaan sekä toiminnan aikana että sen jälkeen.

4. Uuden toimintatavan vakiinnuttaminen

Sovitteluprosessin tuloksena on uusi kokemus, muutos ja uudenlainen osaaminen, joka perustuu ymmärrykseen ja kyvykkyyden toimia tulevaisuudessa toisin. Kuin oppiminen yltää syväoppimiseen, reflektiivisen ja aina transformatiivisen oppimisen tasolle paras tulos saavutetaan. Tuloksena voi olla henkilökohtaisen tai yhteisön hyvinvoinnin palautuminen ennalleen, ihmisen koko elämänperspektiivin ja käyttäytymisen muutos tai yhteisön toimintatapojen ja arvojen muuttuminen eettisesti kestäväälle

pohjalle. Samalla luodaan uusi perusta oppimisen ja kehittymisen jatkumiselle. (Poikela 2010, 241-242.)

Restoratiivinen ympäristö ja restoratiivisen kokemuksen tuottaminen on lähtökohta, jonka kautta rakennetaan ajatusta restoratiivisesta ohjauksesta oppimisen tukena. Sovittelu rajaa oppimisen ja ohjauksen tilanteisiin ja toimintaan, jossa ei ole kyse vain elpymisestä ja tavanomaisen väsymisen tai uupumuksen tilasta palautumisesta. Lähitulevaisuudessa restoratiivisuuden käsite otetaan käyttöön useammalla alalla ja sen merkitys havaitaan koulutusohjelmia laadittaessa. Silloin restoratiivinen oppiminen saisi käsiteparikseen restoratiivisen ohjauksen, joka sisältää fasilitatiivisen sovittelun ja reflektiivisen ohjaamisen periaatteet. (Poikela 2010, 243.)

6 YHTEENVETO

Opinnäytetyöllä oli tarkoitus keskittyä sovittelutoimistojen tarjoamaan rikos- ja riita- asioiden sovitteluun. Työ on toteutunut perehtymällä sovittelutoimintaan liittyviin kirjallisuuteen ja muihin lähteisiin.

Opinnäytetyössä perehdytty sovitteluun liittyvän lainsäädäntöön ja käytysovitteluprosessin eri vaiheet sekä sovittelijan, että soviteltavan näkökulmasta.

Työn kautta piti hahmotella itselleni laajempi kuvan sovittelutoiminnasta ja miettiä sovittelu- toiminta oppimisprosessina. Pyrin hahmotella ja tutkia mikä on sovittelijan ja soviteltavan rooli sovitteluprosessissa ja sovittelun oppimisprosessissa.

Tässä työssä on käsitelty keskeisimmät oppimisteoriat ja mietitty mitkä teorioista sopii sovittelijalle parhaiten. Onko sovittelulaki tarpeellinen ja on laki muutoksia vailla. Käytössä apuna erilaisia pedagogisia mallia .

Työn eri vaiheet antaneet aiheita miettiä muuta aineistoa missä olisi kehitettävää, esim. psykologia, teologia, maiden kulttuurit, ihmissuhde, pedagogia ym.. Elämä ja sovittelu kuuluvat yhteen ja niistä aina löytyy oppimisen aiheita missä tahansa elämänvaiheessa.

Samalla tavalla kuin olemassa lukuisia oppimisteorioita, on myös lukuisia ohjausteorioita. Sovittelun ohjauksen näkökulmasta vuorovaikutukseen (dialogia) ja elämäntilanteeseen (sosiodynamiikka) perustuvat ohjausmallit ovat hyvin kiinnostavia.

Periaatteessa kaikki oppimisteoriat tukevat omalla tavalla sovittelijan tehtävää. Sovittelijan täytyy itse valita parhaiten tilanteen ja tapaukseen sopiva teoriaa tai ohjaustyyliä.

Esimerkiksi behavioristinen teoria lähtee siitä, että ihminen on passiivinen, ympäristönsä tuote ja ainoastaan näkyvä käyttäytyminen on tarkastelun arvoista. Oppija on siten tiedon passiivinen vastaanottaja. Jos sovittelijalla on tällainen käsitys oppimisesta ja sovittelusta, käytännössä tarkoita sitä, että osapuolet eivät itse vaikuttaisi sovittelutulokseen ja ratkaisun löytymiseen, vaan sovittelija rooli olisi liian hallitseva.

Jokaisella oppijalla tai asianosaisilla on oma tapa oppia ja saada informaatiota vastaan. Siinä oppija nähdään aktiivisina toimijana joka pystyy vaikuttamaan tyydyttävään lopputulokseen tai passiivisina jota sovittelijan täytyy ohjata eri ohjaustyyliä käyttämällä..

Sovitteluprosessissa restoratiivinen oppiminen ja restoratiivinen ohjaus on korjaavaa ja parantavaa. Se voi olla paras oppimismalli oppimisprosessiin sovittelutoiminnassa. Restoratiivinen oikeuden käsite otetaan käyttöön tulevaisuudessa useammalla alalla.

LÄHTEET

Aaltonen, A. 2008. Sovittu juttu - sopuhinta. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Iivari, J. 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Järvinen, S. 1993. Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Marttunen, M. 2002. Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia. Helsinki: Hakapaino Oy.

Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Viro: Jaabes OU.

Pohjonen, S. 2001. Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktin ratkaisumenetelmät. Helsinki: Tummavuoren kirjapaino Oy.

Poikela, E. 2010. Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.

Poliisi 2010. <http://www.poliisi.fi/poliisi/rikokset/rikoksen%20esitutkinta> (luettu 3.9.2010).

Oulun seudun setlementti ry 2011. <http://www.sovitellaan.fi/> (Luettu 15.9.2010).

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015

Oikeusministeriö 2011. <http://www.oikeus.fi/4040.htm> (luettu 26.4.2011).

Terveysten - ja hyvinvoinnin laitos 2011. <http://info.stakes.fi/sovittelu/FI/toimistot/index.htm> (luettu 26.4.2011).

erveysten - ja hyvinvoinnin laitos 2011. http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr15_10.pdf (luettu 26.4.2011).

Suomen sovittelufoorumi 2011. Artikkelin nimi osoitteessa <http://www.ssf-ffm.com/> (luettu 28.4.2011).

Suomen sovittelufoorumi 2011. <http://www.ssf-ffm.com/pdf/2009/Brunila%2020109%20esitys.pdf> (luettu 28.4.2011).

Suomen sovittelufoorumi 2011. Artikkelin nimi osoitteessa <http://www.ssf-ffm.com/pdf/2009/Pehrman%2020109%20esitys.pdf> (luettu 28.4.2011).

Tietojenkäsittelytieteiden laitos 2011. Artikkelin nimi osoitteessa <http://www.cs.uta.fi/ipopp/www/ipopp99/maijanen-tuomola/teoria/index.htm> (luettu 2.5.2011).